MACARİSTAN 1919 ve 1956

Karşıdevrimin Anatomisi

ERNIE TRORY

Çeviren: Özgür Balkılıç

YAZILAMA

MACARİSTAN 1919 ve 1956
ERNIE TRORY

Macaristan 1919 ve 1956

Karşıdevrimin Anatomisi

Yazılama Yayınevi: 113
Dünyaya Pencere: 8

Macaristan 1919 ve 1956

Karşıdevrimin Anatomisi

Ernie Trory

Özgün Basım
Hungary 1919 and 1956
1981, Crabtree Press, Hove

Çeviren
Özgür Balkılıç

Editör
Murat Akad

Kapak İllüstrasyonu
Ömer Koçağ

Kapak Tasarımı
Levent Karaoğlu

Sayfa Tasarımı
Yiğit Berker

Birinci Baskı
Eylül 2015

© Yazılama Yayınevi

ISBN
978-605-9988-26-1

Baskı
Kayhan Matbaacılık
Güven San. Sitesi C Blok No: 244
Topkapı - İSTANBUL
(0212 576 01 46 / 0212 612 31 85)
Matbaa Sertifika No: 12156

İrtibat
Yazılama Yayınevi Hizmetleri Ltd. Şti.
Serasker Cad. Osmancık Sokak Betül Han 9/13
Kadıköy - İSTANBUL
0 216 338 52 59
www.yazilama.com
iletisim@yazilama.com

Macaristan 1919 ve 1956

Karşıdevrimin Anatomisi

Ernie Trory

Yazılama

Ernie Trory: İngiliz komünist Trory 1913'te Londra'da doğdu. 1931'de katıldığı Büyük Britanya Komünist Partisi'nde çeşitli görevler üstlendi. Çeşitli sendikalarda faaliyet gösterdi. 1940'ta İkinci Dünya Savaşı için orduya alındı. Ancak açıklanmayan nedenlerle 1941'de askerlikten uzaklaştırıldı. Yaşamının büyük bölümünü Brighton'da geçiren Trory, pek çok eserinin yayımlandığı Crabtree yayınevini de bu kentte kurdu. 1977'de kurulan Yeni Britanya Komünist Partisi'nin kurucularından oldu. 2000 yılında yaşamını yitirdi. Çok sayıda makale ve önemli bir bölümü tarih alanında olmak üzere çok sayıda kitap yazdı. Eserlerinden bazıları şöyle: Savaşlar Arasında, Emperyalist Savaş, Özgürlük Savaşı, Barış ve Soğuk Savaş, Churchill ve Bomba, Çekoslovakya, Almanya'da Sosyalizm, Macaristan.

Yazar, bu kitabın ilk halini kontrol eden, anlaşılmaz halde kalabilecek olan bölümlerin aydınlığa kavuşması yönünde önerilerde bulunan ve son olarak da gerekli düzeltmeleri gözden geçiren George Woolley'in adını, sunduğu yardımlar için buradan şükranla anar. Elbette yazar, mevcut yanlışların tüm sorumluluğunu üzerine almaktadır.

İçindekiler

Yazarın girişi 7
Karşıdevrim hakkında 9
Macaristan'da devrim 14
Toprak reformu 18
Macaristan Sovyet Cumhuriyeti 20
Silahlı müdahale 23
Beyaz terör 28
Direniş 31
Savaşa giden yol 33
İkinci Dünya Savaşı 36
Kurtuluş 45
Ülkenin yeniden inşasında karşılaşılan sorunlar 48
Proleterya diktatörlüğü 51
Siyasi ve iktisadi yanlışlar 52
Yanlışların düzeltilmesi 54
Dış müdahale 57
Karşıdevrim 60
Genel grev 63
İşçi konseyleri 68
Imre Nagy'ın rolü 72
János Kádár'ın rolü 74
Artçı eylemler 76
Batı'ya kaçış 78
Nagy ve diğerlerinin yargılanması 79
Ulusal komünizm 83
Sonuçlar 84
Kaynakça 86

Yazarın girişi

Elinizde tuttuğunuz eser iki farklı dönemde Macaristan'da gerçekleşen karşıdevrimlere dair bir çalışmadır: Karşıdevrimlerin ilki Macaristan Sovyet Cumhuriyeti yenildiği ve yok edildiği tarih olan 1919'da gerçekleşti; ve ikincisi, Macaristan Halk Cumhuriyeti'nin zarara uğratıldığı, ancak devrimin bu sefer yenilemediği 1956'da meydana geldi. İki durumda da olaylar ayrı ayrı dönemlere ait ancak bilindik örüntüleri izlediler. Dolayısıyla Macaristan'daki karşıdevrimlerden dersler çıkarılabilir ve çıkarılan dersler bu olaylardan önce ve bu olaylardan günümüze değin diğer ülkelerde gerçekleşen karşılaştırılabilir karşıdevrimci durumlara uygulanabilir; ve gelecekte herhangi bir ülkede iktidara gelecek olan herhangi bir halk hükümeti adına uyarı işlevi görebilir.

Demokratik Almanya Cumhuriyeti'nde 1953 yılında ve Çekoslovakya'da 1968 yılında gerçekleşen karşıdevrimlere dair eski çalışmalarımın bir yeniden okuması, ilk başta bu üç ülkede de komünist partilerin nasıl da aynı yanlışları yaptığını gösterecektir; nasıl oldu da Çekoslovakya ve Macaristan'da söz konusu hatalar daha sonradan parti dışındaki sosyalizm ve Sovyetler karşıtı öğelerle işbirliğine giden reformist hiziplere parti içerisinde yol açtı; ve nasıl oldu da üç durumda da karşıdevrimciler göçmen gerici gruplar ve yabancı emperyalist güçler tarafından desteklendi.

Demokratik Almanya Cumhuriyeti'nde 1953 yılında, Macaristan'da 1956 yılında ve Çekoslovakya'da 1968 yılında meydana gelen olaylar arasında ortak birçok nokta vardır. Ancak bazıları üç ülkenin toplumsal yapılarındaki farklılıklara, bazıları da 1953 ve 1968 arasında ulusların bir sosyalist toplum olarak kat ettiği aşamaya bağlı olarak ciddi farklılıklar da mevcuttur.

Polonya'da son yıllarda gerçekleşen olayların incelenmesi, bazı siyasi yönelimlerin ve "Dayanışma" sendikası merkezi olarak adlandırılan yapıda faaliyet gösteren güçlerin bazı taleplerinin karşıdevrimci doğasını kesin olarak ispatlayacak şekilde, yukarıda bahsi geçen üç ülkede ortaya çıkan durumlarla ilgili olarak başka benzerlikleri de ortaya çıkaracaktır.

Modern, büyük ölçekli devlet ve kolektif çiftlikler kurmayı hedefleyen kararlı bir tarım politikası oluşturmadaki başarısızlığı özelinde Polonya Birleşik İşçi Partisi tarafından yapılan ciddi hataları hataların ardından Polonya'daki gerici güçler, düzeni destekler gibi görünmelerine karşın gerçekte sosyalizmin altını oyma yolunda aktif bir kampanyaya giriştiler. Bu noktada içeride Katolik hiyerarşinin ve dışarıda göçmen grupların aktif desteğini aldılar. Dahası bu minvalde önde gelen emperyalist güçler sosyalizmin etkinliğine gölge düşürmek amacıyla Polonya ekonomisini istikrarsızlaştırma yönünde yoğun çaba gösteriyorlardı.

Ben bu satırları yazarken, parti sosyalist sistemin bu gibi düşmanlarını sağlam bir Marksist-Leninist duruşla ifşa etme doğrultusunda bugüne değin başarılı olamadı, aynı şekilde işçi sınıfının öncüsü olarak parti liderliğine dayanan sınıfsal çözümlere dair de tutarlı bir çağrıda bulunamamıştı. Dolayısıyla ortaya çıkan durum halen bir denge durumudur ve bir süre daha böyle kalabilir. Ancak Demokratik Alman Cumhuriyeti ve Çekoslovakya'nın aksine Polonya'nın herhangi bir kapitalist ülke ile ortak bir sınırı olmaması gerçeği, Polonya'daki gerçek Marksist-Leninistlere halkın olumlu siyasi yönelimlere destek olması yönünde daha fazla zaman tanıyacak şekilde, emperyalist güçlerin silahlı müdahalesi olasılığını ciddi biçimde azaltmaktadır. Umarım bu kitap basılmadan önce bu yönelime sahip hareketler ortaya çıkar. Bu arada biz Macaristan'da meydana gelen iki karşıdevrime dair bir incelemeden ne gibi dersler çıkarabileceğimize bakalım.

9 Temmuz 1981

Karşıdevrim hakkında

Siyasi iktidarı ele geçirmek bir şey, onu elde tutmak ise başka bir şeydir. İktidarı ele geçirmek için işçiler, nesnel devrimci durumdan yararlanmak adına, öncü bir partinin liderliği altında güçlü bir şekilde örgütlü olmak durumundadırlar. İktidarı elde tutmak içinse işçiler, eski devlet aygıtını parçalamak ve sadece düşmanları açısından değil, aynı zamanda müttefikleri açısından da yeni toplumda işçi sınıfının iradesini hakim güç olarak yansıtan yeni bir aygıt inşa etmek zorundadırlar. Bu, o çok fazla iftiraya uğramış proletarya diktatörlüğüdür. Bu gereklidir, zira sadece işçi sınıfı, üretimi sosyalist bir doğrultuda yeniden örgütleyecek güce sahiptir. Çalışan insanların oluşturduğu diğer tüm gruplar -dükkân sahipleri, küçük çiftçiler, entelektüeller ve hatta ofis çalışanları- ya özel girişimcilik ile ya da üretime dair sosyalist olmayan davranışlar ile maluldürler ya da bunların etkisi altındadırlar. Kapitalist bir toplumda bu gruplar sömürücüler ve sömürülenler arasında bir konuma sahip olan orta katmanları oluştururlar. Böylelikle işçi sınıfı ile ittifak kurup yüzlerini geleceğe dönebilecekleri gibi, büyük girişimcilik ile kendilerini özdeşleştirip, ilerici hareketi engelleyebilirler de. Gerçekte bu grupların büyük bir kesimi, koşullar bir kez daha gerici güçlerle ittifak yapmaları için uygun olana değin, proleterya liderliğini sözümona destekleyecek şekilde bu alternatifler arasında gidip gelirler. Sosyalist bir toplumda işçi sınıfı ile ittifak kurup, toplumsal gelişim sürecine katkıda bulunabilirler; veya karşıdevrimci güçler tarafından manipüle edilebilirler. Şayet sosyalist devrim ayakta kalacaksa, siyasi iktidar kesinlikle kritik sanayi işletmelerinde ve hizmet sektöründe bulunan işçilerin elinde olmalıdır.

Paris Komünü'nün ilanıyla birlikte, işçi sınıfı devletinin inşa edilmesinde ilk zafer 1871 yılında gerçekleşmişti. Paris işçileri 72 gün boyunca iktidarı ellerinde tuttular ve bugüne değin dünya işçilerine devamlı bir ilham kaynağı olan bir çağ açtılar. Marx'ın *Fransa'da İç Savaş* (1891) adlı eseri için kaleme aldığı girişte, Engels proletarya diktatörlüğü hakkında şunları yazıyordu: "Bu diktatörlüğün neye benzediğini bilmek ister misi-

niz? Paris Komünü'ne bakın. Paris Komünü proletarya diktatörlüğüydü."

72 günün sonunda Paris Komünü kanla boğuldu. Katledilen komüncülere dair resmi rakam 30.000'di. Yeni Caledonia ceza kolonisinde sürgüne gönderilmek şartıyla hayatta kalabilen, kavganın uslanmaz kadın kahramanlarından birisi olan Louise Michel sonrasında *La Commune* adlı bir tarih kitabı kaleme aldı ve bu eserinde gerçek rakamın 100.000'e yakın olduğu tahmininde bulundu; böylelikle, karşıdevrimci barbarlık kendisini ilk kez Paris'teki işçi sınıfı iktidarı yok edilirken göstermiş oldu. Devrime karşı kurulan ittifakta, Bismarck (Prusya Şansölyesi) ve Thiers (bölgesel Üçüncü Fransız Cumhuriyeti'nin lideri) tüm farklılıklarını bir kenara atıp, el sıkıştılar. İşçi sınıfı iktidarı süresince Paris'e girmeye cesaret edemeyen muzaffer, işgalci Prusya orduları, Versailles'dan Thiers tarafından örgütlenen karşıdevrimin kalkanı olma görevini ifa ettiler.

Britanya'da önde gelen bir komünist teorisyen olan Palme Dutt yüz yıl sonra bu olaylar hakkında *Labour Monthly* adlı derginin Mart 1971 sayısında şu yorumda bulunuyordu:

> "Komün kahramanlarının gerçek zayıflığı fazlasıyla centilmen ve daha mutlu bir hayat uğruna çalışan halk kitlelerinin arzularının barışçı bir şekilde yerine getirilmesi adına fazlasıyla vesveseli, Versailles kaynaklı karşıdevrimin vahşice saldırısını tahmin etmek için çok hazırlıksız olmalarıydı... Onlar Versailles'ın Paris'e saldırmasını beklediler."

12 Nisan 1871 tarihli Kugelman'a yazdığı bir mektupta Karl Marx şunları belirtiyordu:

> "İlk önce Vinoy ve sonra da Paris Ulusal Muhafızları'nın gerici öğeleri geri çekildikten sonra hemen Versailles'a yürümeliydiler. Vicdanları el vermediği için fırsatı kaçırdılar. Bir iç savaş başlatmak istemediler."

Bu mektuptan alıntılar yapan Palme Dutt şöyle yazıyordu:

> "Komün'ün en önemli mirası işçi sınıfının iktidarı bu ilk fethedi-

şini niteleyen yanlışlar ve zayıflıklara dair olumsuz derslerde yatmaktadır."

Dutt bahsi geçen zayıflıklar arasında "karşıdevrimci saldırıyı püskürtecek etkili önlemlerin alınması" konusundaki yanlışlıkları sayar. Marx'ın parlak bir biçimde *Fransa'da İç Savaş* adlı eserinde incelediği Paris Komünü'nün yenilgisinden öğrenilen derslere dayanarak Lenin 1917 Bolşevik Devrimi'nin planı olan eserini, *Devlet ve Devrim* başlığı altında kaleme almıştı.

Paris Komünü'ne yapılan saldırıya benzer biçimde, 1917'den sonra Rusya'da ortaya çıkan karşıdevrim, iç gerici güçler ile dış emperyalist güçlerin açık bir ittifakı niteliğine büründü. Bu, doğrudan bir askeri müdahale biçiminde, karşıdevrimcilere yabancı desteğiyle birlikte amansız bir iç savaşa yol açtı.

Ortada ilan edilmiş bir savaş yoktu. Britanya ve Fransız birlikleri ülke içerisindeki Beyaz Muhafızların ayaklanmasını desteklemek için kuzeyde konuşlandılar, Arhangel ve Murmansk'ı işgal ettiler ve kukla bir "Kuzey Rusya Hükümeti" kurdular. Japon birlikleri de Beyaz Muhafızların isyanına destek olmak adına Vladivostok'a yerleştiler ve deniz kıyısında olan bölgeleri ele geçirdiler. Kuzey Kafkasya'da generaller (Kornilov, Alekseyev ve Denikin), Britanyalı ve Fransız birliklerinin desteğini alarak, bölgede bulunan üst sınıflara mensup Kazaklardan oluşan bir "Gönüllü Ordusu" oluşturdular. Generaller, Krasnov ve Mamontov, Alman emperyalizminin gizli desteği ile birlikte (Almanya ve Rusya arasındaki barış anlaşmasına rağmen) Don Kazaklarından bir müfreze meydana getirdiler ve Don bölgesinde huzursuzluk çıkardılar. Orta Volga bölgesinde ve Sibirya'da, Britanyalılar ve Fransızlar Çekoslovak savaş esirleri arasında bir isyan başlatan ve Sovyet hükümetine saldırmak için karşıdevrimci bir birlik meydana getiren, "Sosyalist Devrimciler" adlı grubun tarafını tuttular. Bunlara iki bölgede de zengin çiftçiler (kulaklar) ve "Sosyalist Devrimciler"in etkisi altında bulunan bazı işçiler katıldılar. Karşıdevrimci hükümetler Volga bölgesinde, Samara'da ve Omsk'ta kuruldu. Ateşkes imzalanmadan önce dahi, Baltık diyarında, Alman ve Britanya askeri işbirliği Rus Devrimi'ne karşı faaliyete geçmişti.

Ancak Paris Komünü esnasında Prusyalıların uyguladığı taktiklerle, Rusya'da emperyalist güçlerin (ülke içerisindeki karşıdevrimci güçlerle bir arada) taktikleri benzer olsa da, ortaya çıkan sonuç hayli farklıydı. Lenin ve Bolşevikler tarafından böylesine sonu gelmez bir özenle öğrenilen ve çalışılan Paris Komünü dersleri sayesinde, yabancı birlikler Rusya'nın dışına sürüldü ve karşıdevrimciler ezildi.

İki savaş arasında kalan dönemde, Sovyet hükümeti Sovyetler Birliği içerisinde homurdanan küçük burjuva öğelerin ve dışarıda göçmen grupların yardımıyla ülkede karşıdevrimci komplolar düzenlemek isteyen emperyalist güçlerin tekrarlanan çabaları karşısında dizginleri bir kez olsun elden bırakmadı. Hem propaganda, hem de sabotaj eylemleri yoluyla Sovyet iktidarının otoritesini sarsmak yönündeki bütün çabalar acımasız bir şekilde ezildi. Bu uyanıklık sayesindedir ki, Sovyetler Birliği Alman saldırısı 1941 yılında başladığında Nazi savaş makinesinin tüm o haşmetine direnecek kadar güçlüydü.

İkinci Dünya Savaşı'ndan Sovyetler Birliği, öncesinde olduğundan daha güçlü çıktı. Ancak emperyalistler vazgeçmediler. Bunlar artık ne Sovyetler Birliği'ni, ne de Avrupa'da yeni kurulan sosyalist ülkelerden herhangi birini açık bir şekilde askeri güç ile yenmenin hayallerini kuruyorlardı. Bunun yerine, daha sonraki bir tarihte destekleyebilecekleri bir karşıdevrime yol açacağını umarak, "istikrarsızlaştırmak" adına "muhalifler"le çalışmak üzere provokatör ve ajan sevk ediyorlardı. 1953'te, Demokratik Almanya Cumhuriyeti'nde emperyalistler bu yoldan ülke içindeki gerici güçlerle ilişki kurdular ve ülkeyi karıştırmaya çalıştılar. Ancak başarısız oldular.[1]

1968'de ABD'nin öncülük ettiği emperyalist güçler dikkatlerini Çekoslovakya üzerinde yoğunlaştırdılar. Bu örnekte, ülke içerisinde bulunan gerici güçler komplolarının ilk aşamasında görece başarılı oldular. Komünist Parti'nin yaptığı hatalardan yararlanarak, liderliğe sızdılar ve yüksek konumlar edindiler. Bu gizli gericiler ve diğer oportünistler gerici göçmen gruplar ve yabancı emperyalist ülkelerin ajanları ile ittifak

1 Bu olayların hikâyesi aynı yazar tarafından *Socialism in Germany: A Short History of GDR* adlı eserde kaleme alınmıştır. *Almanya'da Sosyalizm*, Yazlama Yayınevi, 2015

kurdular. Ancak diğer sosyalist ülkeleri zamanında yardıma çağıran, Çekoslovakya'daki sadık Marksist-Leninistlerin uyanıklığı sayesinde bütün çabaları boşa çıktı.[2]

Emperyalist güçlerin kullandığı taktikler 1917'den sonra Sovyet Cumhuriyeti'ni yıkmak için gösterilen çabalardan daha kurnaz bir biçimde tasarlanmışlardı, ancak aynı temel örüntüyü takip ettiler -ülke içerisindeki gerici güçlerin dış emperyalist güçlerle ittifakı. 1953 yılında Demokratik Alman Cumhuriyeti'ndeki ve 1968'de Çekoslovakya Sosyalist Cumhuriyeti'ndeki darbe girişimleri, iki ülkenin komünist partilerinin yaptığı ve karşıdevrimcilerin işini çok daha kolay kılan ciddi hataların sonrasında ortaya çıktı. Macaristan'da ise işçiler iki karşıdevrimle yüzleşmek zorunda kaldılar, ilki içerideki gerici güçlerle yakın bir ittifak kuran yabancı birliklerin 1919 yılında bir işgali olarak, ikincisi ise 1956'da daha kurnaz, modern bir şekilde meydana geldi. İlki başarıya ulaşmıştı; ancak ikincisi, öncesinde Demokratik Almanya Cumhuriyeti'nde ve sonrasında Çekoslovakya Sosyalist Cumhuriyeti'nde yapılan yanlışlara benzeyen yanlışları yapan Macaristan Komünist Partisi'ne rağmen başarısızlıkla sonuçlandı.

2 Aynı yazarın yazdığı *Czechoslavakia 1918-1978: A Short History* adlı esere bakınız.

Macaristan'da devrim

Dünya üzerinde her bir sosyalist ülkenin tarihi Rus Devrimi ile başlar. Bu noktada Macaristan Halk Cumhuriyeti'nin tarihi, bir istisna teşkil etmez. Rusya'da 7 Kasım 1917 devriminin başarısı ve ertesi gün ilan edilen Barış Kararnamesi hayatları boyunca ağır koşullar altında çalışmak zorunda olan Macarlar arasında sempati uyandırdı ve bunların tutkularını kamçıladı. 25 Kasım'da Macaristan halkı Budapeşte'de bulunan Endüstri Salonu'nda binlerce kişinin katılımıyla kitlesel bir miting düzenledi ve Rusya'da gerçekleşen sosyalist devrimi kutladı. Göstericilerin talebi genel grev ve Macaristan'da işçi konseylerinin kurulmasıydı.

Rusya'daki tarihsel olayların etkisinden doğan devrimci ruhtan beslenen Sosyal Demokrat Parti içerisindeki eski sol kanat ve sendikalar yeniden yapılandırıldı ve Rusya Devrimi örneğini tekrarlamak isteyen, yeni kurulmuş bir grup olan Devrimci Sosyalistler ile güçlerini birleştirdiler. Brest-Litovsk'ta gerçekleşen Sovyet hükümeti ve Almanya arasındaki barış görüşmeleri esnasında, Macaristan'da Alman emperyalizminin ağır taleplerine karşı birtakım gösteriler düzenlendi. Ocak 1918 ortasında Viyana'da, Sovyet hükümetini destekleyen büyük ölçekli bir grev patlak verdi ve bu grev yarım milyon işçiyi kapsayacak şekilde Avusturya ve Macaristan'a yayıldı. Ertesi ay Rusya'dan dönen savaş esirleri karantinaya alındı, devrimci liderler tutuklandı ve "iç düzeni" korumak adına güvenlik önlemleri alındı. Ancak Macaristan hükümetinin terörist taktiklerine rağmen, radikal bir değişim talebinde bulunan kitle hareketi, kendi halklarının kaderini tayin hakkını talep eden ulusal hareketleri de kucaklayarak gelişti.

1918 güzüyle birlikte Almanya ve müttefiklerinin (Avusturya-Macaristan, Bulgaristan ve Türkiye) savaşı kaybettiği belli olmuştu. Rusya'da olduğu gibi, ordular ve halklar barışa susamışlardı. Tüm Orta Avrupa'da aniden patlak veren devrimlerin ışığında, Avusturya-Macaristan monarşisi çözülmeye başlamıştı. 23 Ekim'de Sándor Wekerle'nin başkanlık ettiği Macaristan hükümeti istifa etti. İki gün sonra toprak sahibi bir kont olan

ve Tolstoycu bir kişiliği bünyesinde barındıran Mihály Károlyi bir Ulusal Konsey kurdu. Konsey, Radikaller ve Sosyal Demokratlarla birlikte kendi Bağımsızlık Partisi'nin temsilcilerinden oluşmaktaydı. Ancak Macaristan Kralı (IV. Karl) Mihály Károlyi'yi başbakan olarak atamak yerine, János Hadik'e görevi verdi.

28 Ekim'de Çekoslovakya Cumhuriyeti ilan edildi, 29'unda Hırvatistan henüz kurulmuş olan Yugoslav devletine katıldı, 30'unda Avusturya ayrı bir ülke haline geldi ve ayın 31'inde yeni kurulmuş Ulusal Konsey'e bağlılıklarını açıklayan asker ve siviller Macaristan'da, Budapeşte'de bulunan şehir kumandanlığı karargâhını ve kamu binalarını ele geçirdiler. János Hadik istifa etti ve kral Mihály Károlyi'ye yeni bir hükümet kurma çağrısında bulundu.

Yeni hükümet bağımsızlık, kapalı oylamayı içeren evrensel oy hakkı, yurttaşlık hakları, toplumsal reformlar ve toprak reformunu kapsayan yeni bir yasa çıkaracağı taahhüdünde bulundu. 9 Kasım'da Kayzer Wilhelm Hollanda'ya kaçtıktan sonra Almanya bir cumhuriyet olmuştu ve 16 Kasım'da Macaristan da bir cumhuriyet haline geldi.

Macaristan Komünist Partisi Kasım 1918'in sonlarına doğru kuruldu. Liderleri Rusya'da savaş esiri olarak bulunmuş olan ve sonrasında Rus Devrimi'nde Bolşeviklerin saflarında çarpışan eski, genç Sosyal Demokratlardan oluşmaktaydı. Aslında partinin çekirdeği, başlarında Béla Kun olmak üzere Sovyet Rusya'da oluşturulmuştu. Rusya'da doğrudan Lenin'le çalışmış olan Béla Kun Budapeşte'ye dönüşünde, ikisi de 25 Ekim-9 Kasım burjuva demokratik devriminin zaferinde önemli bir yere sahip olan Sosyal Demokratların sol kanadı ve Devrimci Sosyalistlerle müzakerelere başladı. Bu gruplar Macaristan Komünist Partisi'ni kurmak üzere 24 Kasım 1918'de bir araya geldiler. Bunlara ayrıca sonrasında dünyaca ünlü bir Marksist filozof olan György Lukács'ın önderlik ettiği bir grup entelektüel de dahil oldu.

Başkentte bulunan fabrikalarda ve orduda çalışmalarda bulunan ve sonrasında faaliyetlerini tedrici bir biçimde kırsal bölgelere de yayan Macaristan Komünist Partisi, burjuvazi ile işbirliğine son verilmesi ve muzaffer uluslardan ihsan dileyen dış politikanın bir kenara bırakılması

çağrısında bulundu. Bunların yerine parti, Sovyet Rusya ile ittifak ve daha ziyade Rus dilinde konsey anlamına gelen "Sovyetler" adıyla bilinen işçi ve asker konseylerinin iktidarı ele geçirmesi yoluyla burjuva toplumsal sisteminin nihai olarak devrilmesini amaçlayan bir program oluşturulmasını istedi. Aralık ayının ikinci yarısında Budapeşte'de gerçekleştirilen bir kitlesel mitingde Macaristan Komünist Partisi, Sovyet iktidarı kurulması talebini dile getirdi.

Ocak 1919'un ilk günlerinde Macaristan'ın en büyük kömür madenlerinden birinde grev patlak verdi. Madenciler ocakları, idari binaları, posta ve telgraf ofislerini ve demiryolunu ele geçirdiler. Ancak hükümet, eylemi askeri güç kullanarak sona erdirdi. Ayrıca başkentte ve bazı yerel sanayi merkezlerinde bulunan fabrikalar da ele geçirilmişti. Fabrika sahipleri ya da yöneticiler kendi kendilerini yönetmeye başlayan işçi konseyleri ile ikame edilmişti. Hükümet bir krizin içine düştü ve Sosyal Demokrat Parti liderlerinin bir kısmı istifa tehdidinde bulundu. Günler süren tartışmaların sonrasında Ulusal Konsey Mihály Károlyi'yi başkan ilan etti ve o zamana değin Adalet Bakanlığı görevini ifa etmiş olan Dénes Berinkey'e yeni bir hükümet kurma çağrısında bulundu. Sosyal Demokrat Parti'nin hükümet içerisindeki konumu sağlamlaşmıştı ve bu durumun Komünist Parti'nin etkisini azaltacağı umuluyordu.

Yaklaşık bu zamanlarda A. E. Taylor'un liderlik ettiği bir iktisadi heyet ve A. C. Coolidge'in başında bulunduğu bir siyasi heyetten oluşan iki heyet ABD'den Macaristan'a geldi. Bunlar Amerikan Yardım Teşkilatı'nın Macaristan'a yardım göndereceği umuduyla, Budapeşte'ye varmadan önce hükümet temsilcileri ile temaslarda bulundular. Yardımların Macaristan hükümetinin durumunu kuvvetlendireceğini ve devrimci hareketin iktidarı alma olasılığını azaltacağını tartışıyorlardı. Müzakerelere, her ikisi de Sovyet Rusya ile sınırları bulunan ülkelerdeki devrimci özlemleri yatıştırmak amacında olan Britanyalı Binbaşı Smith ve Viyana'daki Britanya Askeri Heyeti'nin başı olan Albay Sir Thomas Cunninghame da dahil oldular. Macaristan hükümetinin bahtsızlığına, müzakerecilerin hiçbir önerisi gerçekleştirilemedi. Sonrasında yeni hükümet Komünist Parti aleyhinde faaliyette bulunmak suretiyle konumunu güçlendirmeyi

denedi. Komünist Parti tarafından işsizliğe karşı düzenlenen bir gösteri sonrasında, 3 Şubat 1919 tarihinde, *Kızıl Dergi*'nin ofisleri yağmalandı. Belgelere el konuldu ve dergiye ait mülkler tahrip edildi.

Toprak reformu

16 Şubat'ta toprak mülkiyetini yeniden düzenleyen bir yasa önerisi ilan edildi. Tüm büyük malikânelere el koyulacak ve sahiplerinin zararları karşılanacaktı. Hükümetin asıl amacı küçük çiftlikler kurmaktı, ancak aynı zamanda kooperatifler kurmak da yasa ile mümkün kılındı. Toprak reformu, Macaristan'ın demokratik dönüşümünün böylesi bir reform olmadan imkânsız olduğu büyük tarihsel önemi haiz bir olaydı; ancak reform topraksız köylülerin beklentilerini karşılayamadı ve nihayetinde kendi sınırlarının ağırlığı altında çöktü. Diğer sorunları bir kenara bırakacak olursak, el koyulan malikânelerin dağıtılmasına yönelik hantal bir biçimde ilerleyen çalışmalar hiç de popüler olamadı. Köylüler toprağa susamışlardı ve hükümetin bir salyangoz hızıyla ilerlemesine tahammülleri yoktu. İlk önce, köylüler toprak talebini bildirmeliydiler, sonrasında bu talep üzerine görüşmeler yapılacaktı; sonrasında toprak tahsis konseyi toprağı incelemek ve bölüştürmek üzere temsilcilerini gönderecekti. Ve önerilen yasa baharın ilk günlerine değin yürürlüğe girmediğinden, o zamana kadar gerçekleştirilmiş olan tarımsal faaliyet toprağın hemen dağıtımını pratikte imkânsız kılmaktaydı.

Mihály Károlyi yasanın yayınlanmasından birkaç gün sonra kendi malikânesine ait toprakları dağıtmaya koyuldu, ancak diğer büyük mülk sahiplerinin hiçbiri bu örneği izlemediler. Toprak tahsis komitesinin işini yavaş ve hantal bir şekilde ifa etmesini beklediler. Sonuçta mevcut toprakların çok küçük bir kısmı dağıtılmıştı. Yakın zamanda topraksız köylüler ivedi taleplerle hükümete akın edeceklerdi; bunun etkisiz olduğu meydana çıkınca da büyük malikânelere herhangi bir otoritenin desteğini almadan el koyacaklar ve buraları kolektif olarak işlemeye başlayacaklardı. Birçok durumda köylüler hükümetin atadığı komisyoncuları tanımadılar ve kasaba ve ilçe yönetimlerinin başına kendi temsilcilerini (müdürler) yerleştirdiler.

20 Şubat'ta Budapeşte'de gerçekleştirilen kitlesel bir işsizlik mitinginde silahlar ateşlendi. Birkaç gösterici zarar gördü ve bazı polisler

ölümcül biçimde yaralandı. Ertesi gün 50 komünist lider tutuklandı. Mihály Károlyi'nin müdahalesine karşın, tutuklanan komünistlerin siyasi mahkûmlar olduğu duyuruldu. Böylelikle ziyaretçi kabul edebiliyorlar ve hareketlerini cezaevinden yönlendirebiliyorlardı.

20 Mart'ta İtilaf güçlerinin Budapeşte'deki temsilcisi, Yarbay Vyx, Mihály Károlyi'ye Versailles'da düzenlenen Barış Konferansı'ndan bir not ulaştırdı. Bu not Macaristan ve Romanya ordularını ayıran bir tarafsız bölge yaratılması çağrısında bulunuyordu. Bu tamamen Macarların oturdukları toprakların boşaltılmasını ve İtilaf güçlerinin buraları işgal etmesini gerektiriyordu. Macar siyasetçilerinin bir teki bile muzaffer İtilaf güçlerinin bu talebine uymak niyetinde değildi. Ancak hükümet dış politikayı göz önüne alarak bu teklifi açıkça reddetmeye cüret edemeyecekti. Bu esnada Sosyal Demokrat Parti'nin sol kanadının daveti üzerine Macaristan Komünist Partisi iki partinin olası birleşmesi için şartlar üzerinde çalışıyordu.

İtilaf güçlerine verilen notada Mihály Károlyi taleplerinin kabul edilemez olduğunu ilan etme görevini üzerine aldı ve hükümetin istifasını duyurdu. Haberler hemen bütün Macaristan'a yayıldı. Komünistler ve sol kanat Sosyal Demokratlar zaman kaybetmeden eyleme geçtiler. Sağ kanat Sosyal Demokratların partide bir hükmü kalmadı ve iki parti birleşip, Birleşik İşçi Partisi adını aldılar.

Macaristan Sovyet Cumhuriyeti

21 Mart'ta yeni bir hükümet kuruldu. Hükümete Dışişleri Komiseri olarak Béla Kun'un liderliği altında devrimci Halk Komiserleri Yürütme Konseyi önderlik ediyordu. Ertesi gün bu hükümet artık daha fazla İtilaf güçlerinin peşinden gitmeyeceğini, bunun yerine Sovyet Rusya ile ittifak kuracağını duyurdu. Macaristan'da bulunan ulusal azınlıklara ve komşu olduğu ülkelerin halklarına bir mesajında, hükümet, eşit haklara ve karşılıklı saygıya dayalı bir uluslararası işbirliği taraftarı olduğunu açıkladı. Macaristan Sovyet Cumhuriyeti'nin muzaffer İtilaf güçlerini de içerecek şekilde bütün halklarla barış içinde bir arada yaşama arzusunda olduğunu ilan etti.

Başka herhangi bir iletişim aracının olmadığı bir durumda, Sovyet Rusya ile olan temaslar zaman kaybetmeden telgraf aracılığıyla kuruldu. Aynı zamanda Avusturya, Çekoslovakya, Almanya, Hollanda ve İsviçre'deki işçi örgütleriyle karşılıklı tebrik mesajları gönderildi.

25 Mart'ta yeni hükümet Kızıl Ordu'nun kurulduğunu duyurdu. Siyasi komiserler ordu birliklerine ve ayrı ayrı müfrezelere tayin edildi. Ertesi gün polis ve jandarmanın yerini Kızıl Muhafızlar aldı. Sıkıyönetim ilan edildi ve eski mahkemeler devrimci mahkemeler ile yer değiştirdi. Yirmiden fazla işçi çalıştıran tüm sınai, maden ve ulaşıma dair işletmeler, bankalar ve diğer finans kuruluşları kamulaştırıldı ve apartman ve apartman daireleri kamusal denetime devredildi.

29 Mart'ta tüm ilk ve orta okullar devlet mülkiyetine geçti ve üniversitelerde bir eğitim reformu başlatıldı. Önceden, ilkokulların yüzde sekseni ve ortaokulların yüzde altmış beşi kiliseye aitti. Hükümet, kilise düzenini terk ettikleri ve devlet hizmetine girdikleri takdirde rahipler, keşişler ve rahibelere istihdam sağlamayı sürdürmek niyetinde olduğunu açıkladı.

Ayrıca ülkenin kültürel ve bilimsel hayatı yeniden düzenlendi; geçmişte birçoğu Macaristan'ın geri kalmış durumuna savaş açmış olan edebiyat, bilim ve sanatın ilerici temsilcilerine toplumda önde gelen rollerde bulunmaları çağrısı yapıldı. Tümü de yeni Müzik Müdürlüğü'nde

görev yapan Béla Bartók, Ernő Dohnányi ve Zoltán Kodály, besteci ve müzik eleştirmeni olan Béla Reinitz'in liderliği altında çalışmaya başladı. Bartók'un kendisi Eğitim Komiserliği'nin himayesinde bir halk müziği müzesi kurmak adına bir plan hazırladı ve sundu.[3]

2 Nisan'da bir Geçici Anayasa yayımlandı ve oy verme hakkı 18 yaş üstü tüm erkek ve kadınlara tanınacak şekilde genişletildi. Ertesi gün tüm orta ve büyük ölçekli malikâneler tazminatsız olarak kamulaştırıldı ve kooperatif çiftliklerine dönüştürüldü. Yeni toprak kanunu topraksızların toprak sahibi olmasını sağlamadığından kırsal bölgelerde birtakım huzursuzluklar ortaya çıkmıştı ve sonrasında bazı bölgelerde topraksızlara tahsis edildi. Yürütme Konseyi paylaştırılmayan büyük malikânelerin büyük ölçekli tarım için daha uygun olduğu görüşündeydi. Ancak planlarına güçlü bir muhalefetin ortaya çıktığı yerlerde insanların iradesine boyun eğdiler. Aynı zamanda kiliseye ait olan malikâneler de kamulaştırıldı, ancak ruhani görevlerini ifa ederken geçinmelerine yetecek miktarda toprak kendilerine bırakıldı. Ayrıca sanayide parça başına ücret sisteminin kaldırılması da birtakım huzursuzluklara yol açmıştı ve daha dürüst işçilerin artık çok daha az üreten işçilerden daha fazla kazanamamalarından yakınmaları üzerine bu sistem tekrar uygulamaya kondu.

Kimi örneklerde Yürütme Konseyi'nin kararlarına *dünya devriminin* zaferinin eli kulağında olduğu inancı gölge düşürüyordu. Elbette bunun bir temeli vardı. Bu dönemde Rusya'da, Macaristan'da ve Bavyera'da Sovyet Cumhuriyetleri mevcuttu, Bavyera Sovyet Cumhuriyeti 3 Nisan'da kurul-

3 Bartók Budapeşte'de yirmili ve otuzlu yıllar boyunca yaşamını sürdürdü ve yükselen faşizme karşı aktif bir şekilde muhalefet etti. Mayıs 1931'de, büyük İtalyan orkestra şefi Toscanini faşistlerin marşı "Giovinezza"yı yönetmeyi reddettiği için İtalyan faşistleri tarafından dövüldüğünde, Bartók hemen tepkisini ortaya koydu ve ertesi Temmuz'da düzenlenen Uluslararası Çağdaş Müzik Topluluğu'nun Oxford oturumunda hitap ettiği Yeni Macaristan Müzik Birliği için bir karar taslağı kaleme aldı. 1938'de Nazi Almanya'sına karşı duyduğu nefreti dile getirdi ve "Macaristan'ın bu hırsızlar ve katiller rejimine boyun eğmesi yönünde eli kulağında bekleyen tehlike"ye dair bir yazı yazdı. 8 Ekim 1940'ta, Budapeşte'de son konserini verdikten birkaç gün sonra Bartók, Birleşik Devletler'e yaşamını sürdürmek için gitti. Bartók İkinci Dünya Savaşı'nın sonunda Macaristan'a dönmeyi planlamıştı ancak yolculuğunu gerçekleştiremeden hastalandı ve 26 Eylül 1945'te New York'ta öldü. Macaristan hükümeti küllerinin kendi doğduğu topraklara getirilmesi için görüşmeleri sürdürmektedir.

muştu. Almanya iç savaştan muzdaripti ve Türkiye'de bir devrim gerçekleşmişti. Avusturya ve Bohemya'da grevler meydana gelmişti ve Sovyet iktidarının kurulması yönünde talepler vardı. Amerika ve Japonya'da işçilerin huzursuzluğu otoriteleri telaşa sevk ederken, Fransa ve İtalya'da etkileyici işçi gösterileri gerçekleşmekteydi. Britanya'da grevler bir bulaşıcı hastalık gibi yayılmaktaydı. Hollanda ve İsviçre gibi tarafsız ülkelerde bile yüz binlerce işçi siyasi grevlere katılmaktaydı. 22 Mart'ta Macaristan Sovyet Cumhuriyeti hükümetine Rusya Komünist Partisi'nin Sekizinci Kongresi'nden gönderilen bir tebrik telgrafında Lenin şunları söylüyordu: "Kongremiz komünizmin bütün dünya üzerindeki zaferinin çok da uzak olmayan bir gelecekte gerçekleşeceğine kanidir." Komünist Enternasyonal'in Yürütme Komitesi'nin talimatlarını Béla Kun'a ileten Zinovyev, şöyle bir beyanatta bulunmuştu: "Komünizm devasa adımlarla ilerlemektedir. Kaderimizi tayin edici sonuçlar düşündüğümüzden daha hızlı bir şekilde vücut bulmaktadır." Ancak kendisi aynı mesajda bir uyarıda da bulunuyordu: "Burjuvazi şimdi komünizme karşı bir karşıdevrimi örgütlemek için elinden geleni ardına koymayacaktır."

7 Nisan 1919'da tüm Macaristan'da genel seçimler düzenlendi. Toprak reformundan tam anlamıyla tatmin olmamış ve daha küçük ölçekli bazı şikâyetleri dillendiren halkın bazı kesimlerinin vesveselerine karşın, oy verme işlemi büyük bir coşkuya sahne oldu. Sonuçta Macaristan'da eski burjuva idare aygıtının yerine geçmiş olan işçi, köylü ve asker konseylerinin iktidarı daha da sağlamlaştı. Fransız birliklerinin işgali altında bulunan Macaristan'ın güneyindeki önemli bir kentte, Szeged'de bile halk Sovyet iktidarı lehine oy kullandı. Macaristan devrimi tek bir silah ateşlenmeden ve tek bir damla kan dökülmeden zafere ulaşmıştı. Sorun devrimin, eli kulağında olan karşıdevrime karşı nasıl savunulacağıydı.

Silahlı müdahale

Paris Barış Konferansı'nda Fransız delegeler, Macaristan devrimci hükümetinin herhangi bir toprak talebi olmadığını ve tüm acil sorunları barış içerisinde çözmek niyetinde olduğunu açık bir şekilde belirtmesi gerçeğine karşın, Macaristan Sovyet Cumhuriyeti'ne silahlı bir müdahalede bulunulması gerekliliği konusunda ısrarcıydılar. Konferanstaki Britanyalı ve Amerikalı delegeler Fransız taleplerinin böylesine açık bir şekilde dile getirilmesini utanç verici buldular ve Lloyd George'un önerisi üzerine Macaristan'a bir İtilaf heyeti gönderildi. Heyetin başında Budapeşte'ye seyahat ettiği treni terk etmeyerek Macaristan Cumhuriyeti'nden hazzetmediğini gösteren General Smuts vardı.

16 Nisan'da, Fransız askeri liderlerin desteği ve İtilaf güçlerinin gizli bir onayını arkasına alan 150.000 kişilik birlikten oluşan bir Romanya ordusu Macaristan üzerine yürüdü. Bir hafta sonra bunları Fransız hükümetinin teşvik ettiği Sırp ve Çekoslovak birlikleri izledi. Bu aşamada Macaristan hükümetinde bulunan sağ kanat Sosyal Demokratlar panikledi ve teslim olmayı yeğlediler; ancak komünist unsurlar ülkelerinin savunmasını örgütlediler ve Macaristan halkına savaş çağrısında bulundular. 48 saat içerisinde 90.000 gönüllü Kızıl Ordu'ya kaydoldu. Muhteşem bir asker ve vatansever olan Aurel Stromfeld'in komutası altında Kızıl Ordu, işgalcileri geri çekilmeye zorladı.

Bu esnada, Viyana'da "Viyana Karşıdevrimci Komitesi" olarak adlandırılan bir grup başlarında István Bethlen olmak üzere kuruldu. Grup göçmen aristokratlardan, eski yüksek dereceli kamu görevlilerinden, ordu subaylarından ve burjuva siyasetçilerden oluşuyordu. Viyana'daki İtilaf güçlerinin temsilcileri ve Macaristan'ın batısında bulunan karşıdevrimci gruplarla temasa geçen komite, Yürütme Konseyi'nin devrilmesini planlıyordu. 1 Mayıs'ta, grubun bazı takipçileri Macaristan Sefareti'ne zorla girdiler ve komitenin karşıdevrimci faaliyetlerini finanse etmekte kullanılacak olan kayda değer bir miktarda parayı çaldılar. Paranın bir miktarı Yugoslavya ve Romanya sınırına yakın olan Szeged'deki "Bolşevik

karşıtı komite"ye gönderildi. Fransız birliklerinin kentteki varlığı Miklós Horthy'nin liderliği altında bir karşıdevrimci "hükümet"in ve bir "ulusal ordu"nun örgütlenmesini kolaylaştırdı.

Macaristan Sovyet Cumhuriyeti'nin düşmanları tarafından yayılan, Yürütme Konseyi'nin istifa ettiği söylentileri karşıdevrimci kalkışmalara yol açtı. Viyana'dan yönetilen karşıdevrimci çetelerin Macaristan topraklarına ellerinde silahlarla sızmaları Avusturya'nın başkentinde bulunan Britanya Heyeti'nin onayı ve fiili bir desteğiyle gerçekleşmişti. Emperyalist güçlerin desteğine rağmen tüm bu düşmanca faaliyetlerin çok kısa bir zaman dilimi içerisinde kökü kazınacaktı.

Macaristan Kızıl Ordusu Slovakların ikamet ettiği topraklara doğru ilerledikçe, halk kitleleri tarafından sempatiyle karşılandı ve kısa zamanda kuzeydoğuda bulunan Çekoslovak ve Romen birliklerinin arasını açmayı başardı. Macaristan Kızıl Ordusu'nun askeri liderleri bu ilerlemenin sonucunda Rus Kızıl Ordusu ile bağlantı kurmayı umuyorlardı. Şayet bu hedeflerini gerçekleştirebilselerdi, Macaristan Sovyet Cumhuriyeti'nin durumunu hem askeri, hem de siyasi olarak büyük oranda düzeltebileceklerdi.

Macaristan Kızıl Ordusu'nun başarılı ilerleyişinin Slovakya ve Bohemya'da ayaklanmalara yol açacağından korkan Çekoslovakya hükümeti Barış Konferansı'na duruma müdahale çağrısında bulundu. Macaristan'a karşı kendi silahlı güçlerini kullanmayı reddeden Georges Clemenceau, Woodrow Wilson ve Lloyd George yeni bir taktik uygulamaya karar verdiler. 7 Haziran'da Kızıl Ordu'nun karşı saldırıda ele geçirmiş bulunduğu toprakları boşaltması halinde Romen ordusunun geri çekilmesini ve Macaristan Sovyet Cumhuriyeti temsilcileri ile görüşmeyi taahhüt eden bir telgraf Barış Konferansı adına gönderildi. Teklif geri çevrildi ve Kızıl Ordu ilerleyişine devam etti.

12 ve 13 Haziran'da düzenlenen Birleşik İşçi Partisi'nin bir kongresinde iki partinin birleşmesinin çözemediği Komünistler ve Sosyal Demokratlar arasındaki farklar ateşli tartışmalara ve fikir çatışmalarına yol açtı. Sosyal Demokratların bir kısmı hükümetin atmış olduğu radikal adımların yumuşatılması taraftarıydı ve hatta komünistleri partinin yeni seçilmiş yürütme komitesinden atma girişimi bile oldu.

Kongre esnasında Barış Konferansı'ndan gelen ve Kızıl Ordu'nun ilerleyişini durdurduğu ve birliklerini eski konumlarına çektiği takdirde Romen birliklerinin Tisa nehrinin doğusunda işgal etmiş olduğu toprakları geri vereceğine dair bir söz içeren yeni bir mesaj Macaristan hükümetine ulaştı. Müttefiklerin sözlerini tutacaklarına ve Romen birliklerin geri çekileceğine dair bir garanti olmamasına rağmen, Yürütme Konseyi teklifi kabul etti.

14 Haziran'da, Nisan'da seçilmiş olan Sovyetler Ulusal Kongresi toplandı. Kongre Sovyet Cumhuriyeti Anayasası'nı onayladı, ulusal kongreler arasında geçen süre zarfında Yürütme Konseyi'nin yaptığı işleri denetlemek için bir Merkezi Yürütme Komitesi seçti ve tarım kooperatiflerinin çalışma biçimi adına bir tasarıyı tartıştı. Ayrıca Barış Konferansı'nın en son teklifini Yürütme Konseyi'nin kabul etmesi kararı soruldu. Bu, özellikle Sovyetler Kongresi halen devam ederken 16 Haziran'da Slovakya'da bir Sovyet Cumhuriyeti kurulması karşısında ateşli kavgalara yol açtı. Bu bölgeden Kızıl Ordu birliklerinin çekilmesinin Slovakya Sovyet Cumhuriyeti'ni bir çöküş tehlikesiyle karşı karşıya bırakacağı su götürmezdi. Ancak, Sovyetler Ulusal Kongresi, Yürütme Konseyi'nin kararını destekledi ve kuzey diyarındaki Kızıl Ordu birlikleri geriye çekildi.

24 Haziran'da Budapeşte'de, eski askeri okulun üyeleri olan Tuna filosundan birliklerin ve bir kışladaki askerlerin katıldığı bir karşıdevrimci ayaklanma meydana geldi. Bu gruplar Budapeşte'de fabrika işçilerinden destek alacaklarına güveniyorlardı ancak hayal kırıklığına uğradılar. İşçiler devrime sadık kaldılar ve birkaç saat içerisinde Kızıl Muhafızlar ayaklanmayı ezdiler ve düzeni sağladılar. Bu, Sovyet hükümetinin mevcudiyeti esnasında Macaristan'da gerçekleşen karşıdevrimci eylemlerin sonuncusuydu. Eylemin başarısızlığı geride kalan karşıdevrimci grupları, yabancı birliklerin yardımı olmadan Yürütme Konseyi'ni istifa etmeye zorlamak gibi bir şansları olmadığı konusunda ikna etmişti.

Ancak kuzey bölgelerindeki askeri birliklerin geri çekilmesinden sonra, durum hızla kötüleşti. Kızıl Ordu'nun genelkurmay başkanı olan Aurel Stromfeld istifa etti ve geri çekilme emrini almış olan birliklerin bazılarında firarlar meydana geldi. 2 Temmuz'da, Romanya, Kızıl Ordu

silahsızlandırılmadığı takdirde kendi birliklerini Tisa nehrinin doğusundan çekmeyeceğini duyurduğunda Barış Konferansı'nın teklifinin kabulüne karşı çıkanların en büyük korkuları gerçekleşmiş oldu. Yürütme Konseyi'nden Barış Konferansı'na sorumluluklarını yerine getirmesi yönünde yollanan uyarı mesajı bir sonuç vermeyecekti. Şimdi Romenler yeni Britanya siyasetine güvenebilirlerdi. Lloyd George artık duruma hâkim değildi ve Dışişleri Bakanı ve Romanya'daki geniş petrol sahasında Britanya emperyalizminin çıkarlarının farkında olan A. J. Balfour'dan daha etkisizdi.

Çaresizlik içinde Tisa nehrinin doğusunda konuşlanmış Romen birliklerine bir saldırı düzenlendi. Ancak Sovyet birlikleri pek de moralli değildiler ve Kızıl Ordu saldırı için tam anlamıyla hazırlanmamıştı. Saldırı tarihini seçerken, Yürütme Konseyi Avrupa'da Sovyet Rusya ve Sovyet Macaristan'da yürütülen müdahaleci savaşlara karşı bir protesto olarak 21 Temmuz'da bir işçi grevi çağrısını dikkate almış olabilir. Ancak Batı Avrupa'da ve özellikle önde gelen İtilaf devletlerinde işçilerin bu çağrıya verdiği yanıt hayal kırıklığı yarattı. Birkaç gün sonra Romenlerin iyi organize edilmiş bir karşı saldırısı karşısında Kızıl Ordu karmaşa içerisinde geri çekilmek zorunda kaldı. 1 Ağustos'ta Budapeşte'nin 100 kilometre ötesinde Romen birlikleri ve Barış Konferansı'nın Yürütme Konseyi'nin müzakere talebini geri çevirmesi karşısında, Macaristan hükümeti istifa etti. Böylece 133 gün süren Macaristan Sovyet Cumhuriyeti son buldu. Cumhuriyet ülke içerisindeki gerici ve karşıdevrimci gruplarla uyum içerisinde hareket eden emperyalist güçlerin askeri birlikleri tarafından yenilgiye uğratılmıştı.

Gyula Peidl'in liderliği altında, sendika liderleri ve "ılımlı" olarak adlandırılan Sosyal Demokratların yer aldığı bir geçiş hükümeti kuruldu. Bu hükümet altı gün sürdü. Bu süre zarfında Habsburg hanedanlığının olası bir restorasyonunu engellemek için Sosyalist Enternasyonal'in liderlerine "demokratik müdahale" çağrısında bulunuldu, ancak bunun bir etkisi olmadı. Sovyet hükümetinin uygulamaya koyduğu önlemleri ortadan kaldırarak ve özel işletmeleri tekrar açarak bir nevi burjuva demokrasisini tekrar kurabileceklerine dair yanlış bir inanca kapılan yeni

hükümet, Sovyet hükümetinin tutukladığı karşıdevrimcileri serbest bıraktı, devrimci mahkemeleri lağvetti, Kızıl Muhafızları dağıttı ve kamusal mülk olarak ilan edilmiş endüstriyel ve ticari işletmelerin yanı sıra kamulaştırılmış büyük ve harap apartmanları da ilk sahiplerine teslim etti.

3 Ağustos'ta Budapeşte Romanya birlikleri tarafından işgal edildi. 5 Ağustos'ta bir Britanyalı diplomat olan Sir George Clerk'in öncülük ettiği bir resmi İtilaf heyeti Budapeşte'ye vardı. 6 Ağustos'ta sendika liderlerinin oluşturduğu Peidl hükümeti bütün silahlı birliklerinden arındırıldı.

Beyaz terör

Peidl hükümetini ortadan kaldıran darbeden bir sonraki gün, açık bir karşıdevrimci rejim István Friedrich'in liderliği altında iktidara yerleşti. Szeged'deki gölge hükümet Budapeşte'deki yeni hükümetin hilafına istifa etti; ancak Szeged hükümetinde savaş bakanı olarak görev yapan Miklós Horthy durumu kabullenmeyi reddetti. 9 Ağustos'ta silahlı güçleri kendi kontrolüne aldı ve herhangi bir hükümete boyun eğmeyi reddetti. İşgalci Romanya birliklerinin yanı sıra, Horthy'nin komuta ettiği birlikler ülkedeki en güçlü kuvvet haline geldi. Horthy 25.000 kişilik bir güce hükmetmekteydi. Kısa bir süre sonra Baron Antal Lehár komutası altında benzer bir sayıya sahip bir başka güç de Miklós Horthy'nin komutasına girdi ve dolayısıyla Horthy karşıdevrimin en önde gelen şahsiyeti oldu.

Horthy bir defasında İmparator Francis Joseph'in emir erliği ve Avusturya-Macaristan filosunun son komutanlığı görevlerini yerine getirmişti. Kendisi batı dünyasında yaygın bir şekilde Amiral Horthy olarak tanınmaktaydı. Ne askeri ne de siyasi, hiçbir kabiliyeti haiz olmadığı söylenen Horthy, karşıdevrimin lideri olarak tanınmasını, devrime karşı olan amansız düşmanlığına borçluydu. Düzenli birlikleri Macaristan Ulusal Güç Derneği ve Zinde Macarlar Derneği gibi yarı faşist askeri örgütler tarafından desteklenmekteydi.

Tuna ve Tisa arasında kalan bölgede karargâhını kuran Horthy bir fırsat beklemekteydi. Kendisi Romanyalıların geri çekildiği tarih olan Kasım 1919'a değin Budapeşte üzerine yürümedi, ancak 1920 baharıyla birlikte otoritesi tüm Macaristan'da tanındı.

1919 güzü ve 1920 baharında Horthy'nin subayları, devrime katılan yaklaşık 5000 işçi ve köylüyü katlettiler ya da bu insanlara ölene kadar işkence yaptılar. Kurbanların önemli bir kısmı, ortaçağın kalıntısı olan pogromlarda katledilen Yahudilerdi. Yahudiler ve komünistler bütün Macaristan'ı silip süpüren karşıdevrimci beyaz terörün ana hedefleriydiler. Birkaç ay içinde 70.000 kişi aşırı kalabalık hapishanelere ve henüz

inşa edilmiş toplama kamplarına tıkıldılar. Daha da fazla sayıda insan ülkeden kaçtı. Macaristan, Avrupa'daki ilk faşist devlete ev sahipliği yapmaktaydı.

Macar işçi sınıfına karşı düzenlenen saldırı liderlerinin öldürülmesi, siyasi pogromlar ve açık bir terörle sınırlı kalmadı. Bunların yanı sıra iktisadi ve ideolojik silahlar da işçi hareketini ezmek için devreye sokuldu. Tüm sosyal refah düzenlemeleri ortadan kaldırıldı, işsizlik yardımına son verildi ve maaşlar yaklaşık yüzde elli azaltılırken sekiz saatlik çalışma süreleri dokuz ve on saate, hatta madenlerde on bir ila on iki saatlik vardiyalara uzatıldı. Komünist Parti yeraltına sürüldü, sendika binaları kapatıldı, ilericiler kovuşturuldular ve mülklerine el konuldu. Eski sendikaların yerine Hıristiyan Sosyalist sendikalar ve Macaristan Ulusal İşçi Partisi gibi sözde işçi sınıfı partileri yaratıldı ve bunlara devlet desteği sunuldu.

Baştan itibaren Macar faşistleri ve karşıdevrimcileri, Britanya'yı da içerecek şekilde muzaffer İtilaf güçlerinin aktif desteğini almışlardı. Macaristan'daki büyük toprak sahiplerinden ve kapitalistlerin önde gelen isimlerinden oluşan bir grup da karşıdevrimci şiddete arka çıkmıştı. Sınırlarında yer alan muzaffer Sovyet Rusya ile birlikte gelecekteki bir proleter devrimine karşı bir önlem olarak İtilaf güçleri Avrupa'daki en gerici siyasi ve toplumsal sistemin inşa edilmesine yardım etmişlerdi.

1920 baharında askeri bir gözetim altında ülkeyi halihazırda denetlemekte olan Ulusal Ordu kendini gösterdi ve parlamento binasını işgal etti. Komşu ülkelerin (ve muzaffer güçlerin) Habsburg nefretini kullanarak subayları Miklós Horthy'nin devlet başkanı konumunu sağlamlaştırabildiler. Kendisi 1944'e kadar elinde tutacağı bir unvan olan Macaristan Naibi olarak "seçildi".

19 Temmuz 1920'de, Kont Pál Teleki başbakan olarak atandı. Başbakanlığı altında antisemitizm yasal hale geldi ve işkence uygulanmaya başlandı. Teleki yönetiminde gerçekleştirilen Trianon Barış Anlaşması'nın imzalanması ile birlikte Macaristan'daki yeni rejim, yurtdışında da tanınmış oldu. Ancak bu barış anlaşması aynı zamanda eski Avusturya-Macaristan İmparatorluğu çerçevesinde varlığını sürdüren çok uluslu Macaristan'ın da sonu anlamına geldi. Macar olmayan nüfusları ile birlikte sadece Slo-

vakya, Rutenya,[4] Transilvanya ve Hırvatistan Macaristan'dan ayrılmakla kalmadı, yalnızca Macarların ikamet ettiği geniş topraklarda da aynı şey gerçekleşti. Bu topraklar Çekoslovakya, Yugoslavya ve Romanya'ya verildi. Macaristan kendi eski topraklarının yalnızca yüzde 32'sine ve eski nüfusunun yüzde 41'ine sahip bir ülke olarak varlığını sürdürecekti. Dolayısıyla Tuna vadisi ile ilgili sorunlar ve milli ihtilaflar gelecekte de istismar edilebilecek konular olarak varlıklarına devam ettiler.

Horthy diktatörlüğü süresince Macaristan aşırı toplumsal çelişkilerle dolu, geri kalmış, yarı feodal bir ülke durumundaydı. Bu yüzden İtalya'da olduğu gibi diktatörlük sistemini desteklemek üzere küçük burjuvaziden oluşan bir kitle partisi kurmak imkânsızdı; aynı şekilde Almanya'da olduğu üzere toplumu kışkırtmaya dayalı bir kitle partisi kurmak da olasılık dışıydı. Sonuçta Horthy rejimi liberal bir dış görünüşe büründü. Çok partili sistem varlığını sürdürüyordu, ancak yönetici parti tamamıyla acımasız yöntemlerle iktidarını devam ettiriyordu. Sınırlı da olsa bir oy hakkı ve toplanma özgürlüğü yasal olarak güvence altına alınmıştı, lakin bunlar pratikte yalnızca devlet aygıtının ve polisin istekleri ile sınırlanmışlardı. Nihai iktidar kapitalistlerin, büyük toprak sahiplerinin ve devlet bürokrasisinin bir ittifakına dayanmaktaydı.

4 Rutenya, Ukrayna'nın eski adıdır (ç.n.)

Direniş

6 Eylül 1919'da, beyaz terörün ilk ve en tehlikeli safhasında maaşlardaki kesintiler ve 12 saatlik günlük çalışma sürelerine karşı Tatabánya ve Felsogalla'da kitlesel madenci grevleri gerçekleştirildi. Grevler kısa zamanda Nagymányok, Szászvár ve Komlon maden bölgelerine yayıldı. Yalnızca zırhlı bir tren ve büyük bir jandarma kuvveti sevk ettikten sonra grevler kırılabildi ve madenciler boyun eğmek durumunda kaldılar. Çatışmalar esnasında birkaç madenci tüfek ateşiyle öldürüldü. Madenlerde askeri denetim hüküm sürmeye başladı ve hareketin ezildiği düşünüldü. Büyük miktarda silahlı güç sevkıyatına karşın, işçiler yaygın grevlerle bir sonraki yıl 1 Mayıs kutlamalarını gerçekleştireceklerdi.

1920 ve 1921'de Komünist Parti Tatabánya maden bölgesi ve Borsod sanayi mahallesinin yanı sıra Budapeşte'de birtakım fabrikalarda yeraltı grupları kurmuştu. Ayrıca iki yasa dışı komünist yayın organı da bu dönemde dolaşımdaydı.

14 Nisan 1921'de, Kont Teleki'nin istifasından sonra hükümet liderliğ, Macaristan Sovyet Cumhuriyeti esnasında Viyana'da kurulan Bolşevik Karşıtı Komite'nin önde gelen figürlerinden birisi olan Kont István Bethlen'e teslim edildi. Kont'un siyasetinin ana hatları, Komünist Parti'nin ezilmesi ve tüm devrimci işçi ve köylülerin kovuşturulmasını sürdürmek, ancak sendikaların ve Sosyal Demokrat Parti'nin "ılımlı" liderlerine ödünler vermek ve bunları "sadık muhalifler" haline getirmekti. Aralık ayında imzalanan bir anlaşmanın koşullarına binaen, Sosyal Demokrat Parti'nin yürütme organı siyasi grevlere katılmamak, tarım, demiryolları ve kamu hizmetinde çalışanlar arasında propaganda yapmamak ve Horthy rejimini desteklemek adına kendi uluslararası bağlantılarını kullanma kararını almıştı.

Bu esnada, ekonomi korku verici biçimde bozulmuştu. 1920'deki sınai üretim 1913'teki seviyenin sadece yüzde 25'i civarındaydı ve buğday rekoltesi yaklaşık yüzde 50'ydi. İşçilerin üçte biri işsizdi; yiyecek kıtlıkları baş göstermekteydi; ve enflasyon gemi azıya almıştı. 1923 ile birlikte,

reel ücretler savaş öncesi değerlerinin yalnızca yarısına denk gelmekteydi. Bir taraftan da enflasyon, yüksek ipoteklerini neredeyse hiçbir değeri kalmamış kâğıt paralarla ödeme fırsatını elde eden büyük toprak sahiplerinin işine geliyordu. 1924'te Britanya'nın araya girmesiyle Macaristan hükümeti Milletler Cemiyeti'nden büyük miktarda borç almıştı. Gerçekte bu hamle ülkeyi, Britanya ve Amerikan finansörlerinin denetimi altına sokmuştu. Sonraki birkaç yıl zarfında bazı istikrar önlemleri alındı, ancak finans sorunu dolayısıyla ekonomi kendine gelemiyordu.

1924 yazında Komünist Parti Macaristan'da yasadışı bir merkezi liderliğin altında hücre sistemine dayanan bir yeniden yapılanmaya gitti. Önceden, talimatlar sürgündeki liderlerden gelmekteydi. Ağustos 1925'te, yeniden yapılandırılan Komünist Parti'nin ilk kongresi Viyana'da gerçekleştirildi. Ancak önde gelen liderlerin tutuklanması ve 1926 yazında Mátyás Rákosi ve elli iki arkadaşının yakalanmasının ardından, Zoltán Szántó ve diğerlerinin bir sonraki yıl yargılanması Komünist Parti'nin örgütlenmesini sekteye uğrattı ve parti çok zor koşullar altında varlığını sürdürebildi.

1927 yılında Macaristan İtalya ile bir Dostluk Anlaşması imzaladı ve Almanya ile daha yakın ilişkiler kurdu. Bu hamleler gün yüzüne çıkmaya başlayan Versailles barış anlaşmasının içerdiği düzenlemelere (mağlup güçler adına) duyulan memnuniyetsizliğin yaygın bir biçimde ifade edilmesi ile örtüşüyordu. Macaristan'ın, eski Macarca konuşulan topraklarının iadesi yönündeki talebi, 1927'de *Daily Mail*'de Trianon Anlaşması'nın yeniden gözden geçirilmesi yönünde bir uyarı yazısı kaleme alan Lord Rothermere şahsında Britanya'da hiç beklenmedik bir destekçi buldu. 1928'de Lord Rothermere Mussolini ile görüşmeler gerçekleştirdi ve sonrasında Oswald Mosley'e ve Britanya'daki Kara Gömlekliler Hareketi'ne sınırsız bir destek verdi.

Savaşa giden yol

Ekim 1929'da meydana gelen Wall Street çöküşü göreli istikrar döneminin sonuna gelindiğinin sinyalini vermişti ve bütün kapitalist dünyayı içine alan bir iktisadi kriz çağını açtı. Britanya ve ABD gibi gelişmiş kapitalist ülkelerde durum yeterince vahimdi; ancak Macaristan gibi geri kalmış ülkelerde iktisadi ve toplumsal sorunlar çok daha yakıcıydı. Macaristan Genel Kredi Bankası çökmenin eşiğindeydi ve hatta birkaç yıl önce Britanyalıların finansal yardımı ile kurulan Ulusal Banka bile kayda değer bir ölçüde sarsılmıştı. Ancak krizin en acı biçimde hissedildiği alan tarımdı. İhracat siparişleri iptal edildi, fiyatlar rekor seviyelerde düşüş gösterdi; ve satılamayan milyonlarca tonluk tahıl ülkede birikti. Binlerce toprak sahibi köylü mahvoldu ve bir milyondan fazla tarım işçisi ve rençper işsiz kaldı ve açlığın pençesine düştü. Bu, bolluğun ortasındaki bilindik bir açlık hikâyesiydi. İşsizlik entelijansiyayı da etkiledi: Üniversite mezunları iş bulamıyorlardı ve 2500 öğretmen işsiz kalmıştı.

Gelecek on yıl boyunca Macaristan hükümeti özellikle Almanya'da Hitler'in ve Nazilerin iktidara gelmesinin sonrasında istikrarlı bir şekilde toptan bir faşizme doğru evrildi. Gyula Karolyi başbakan olarak Bethlen'in halefi oldu, sonrasında da görevi Gyula Gömbös devraldı. Gömbös bir "reform çağının" ve "yeni binyılın" şafağının geldiğini ilan etmek için radyo ve basını kullanarak esaslı bir toplumsal ve milli demagojiyi devreye soktu. Gömbös'ün başbakanlığı altında devlet yönetimi tamamen yönetici parti tarafından kontrol edilmeye başlandı. 1935 seçimlerinde bir mahallede jandarmalar muhalefet için oy kullananlara ateş açtılar ve yedi insanı katlettiler. Böylesi koşullar altında hiç şüphe yok ki Gömbös çoğunluğun oyunu elde etmişti.

Ancak Gömbös, Szeged'de yaptığı seçim konuşmasında taslak olarak sunduğu totaliter bir faşizmi inşa edememişti. Bu faşizm şunlardan oluşuyordu: bir tek parti sistemi, tam anlamıyla bir diktatörlük, korporatist bir devlet ve işçi hareketinin tam anlamıyla bastırılması. Her şeye rağmen, sendikaları kendi faşist işçi örgütleri lehine tasfiye edememişti,

bu dönemde gerçekleşen birçok önemli grev, yeraltındaki Komünist Parti'nin eylemleri tarafından da desteklenen sendikal hareketin halen işçiler arasında önemli bir etkisi olduğunu açık biçimde göstermekteydi.

16 Haziran 1933'te, Gömbös Hitler'i ziyaret etti. Kendisi böylesi bir ziyareti gerçekleştiren ilk yabancı devlet adamıydı. İki devlet arasında yakın iktisadi ilişkiler kuruldu. Ancak Macaristan hükümeti İtalya ile olan bağlarını koparmamıştı. Hükümet Hitler'in yardımıyla kuzey sınırlarını ve Mussolini'nin yardımıyla da güney sınırlarını gözden geçirmek niyetindeydi. 1936'da oluşturulan Roma-Berlin Mihveri, bu durumun kendi ülkelerinin sınırlarını tekrar gözden geçirme planları adına elverişli koşullar yarattığını düşünen Macar yönetici sınıfları tarafından coşkuyla karşılandı. Ancak Roma-Berlin Mihveri'nin müjdelediği şekilde Almanya'nın İtalya üzerinde hâkimiyet kurmasıyla birlikte Gömbös gittikçe Almanya yanlısı haline geldi.

1936 yılında Gömbös'ün ölümünden sonra Kálmán Darányi başbakan oldu. Yeni başbakan, ilk başta hiç şüphesiz Fransa'da Halk Cephesi hükümeti kurulmasından dolayı Batılı güçlerin faşist saldırganlığa artık karşı duracakları düşüncesiyle Almanya aleyhine İtalya ile ittifakını güçlendirme niyetindeydi. Ancak İtalya'nın Komintern Karşıtı Pakt'a sadakati ve Britanya'nın yumuşama politikası kendisine bir güvence veriyordu. Kasım 1937'de, Darányi Hitler'in Çekoslovakya'nın parçalanması planlarına katılmaya ikna oldu.

Darányi hükümetinin dış siyasetindeki bu sağa kayış, iç siyaset ile örtüşmenin de ötesine geçmişti. Yeni aşırı örgütünde Alman ve Macar Nazizmi'nin en temel öğelerini bir araya getirmeye çalışan, emekli bir kurmay subay olan Ferenc Szálasi liderliği altında kötü bir nama sahip Ok-Haç hareketi 1938 güzünde ortaya çıktı. 1938'de Darányi ordunun yoğun bir şekilde modernleştirilmesi işine girişti. Ancak aynı yılın Mayıs ayında görevini Béla Imrédy'e bıraktı.

Béla Imrédy sadece dokuz ay görevde kaldı, buna karşın görevde kaldığı süre boyunca kendisi selefinden daha yoğun bir şekilde tam bir otoriter yönetim sergiledi. Temel olarak Hitler ve Chamberlain arasında gerçekleşen, ancak Mussolini ve Fransa Başbakanı Daladier'in de des-

teğini alan Münih Anlaşması'ndan sonra Imrédy güneydoğu Avrupa'da Almanya'nın hâkimiyetini kabul etti. 2 Kasım'da "İlk Viyana Ödülü" olarak adlandırılan anlaşmayla Mihver kuvvetleri, Slovakya'nın Macarların ikamet ettiği güney şeridini Macaristan'a vermeyi kabul ettiler. Bu, Horthy'nin propagandası olan "Büyük Macaristan"ı kurma çabasına bir zemin kazandırdı ve yaklaşan savaş için hazırlıkları hızlandırdı. 13 Ocak 1939'da Macaristan'ın Komintern Karşıtı Pakt'a katıldığı ilan edildi.

12 Şubat'ta Imrédy, siyasi muhalifleri kendisinin bir Yahudi soyuna mensup olduğunu ortaya çıkartınca istifaya zorlandı. Yerine ikinci defa başbakan olan Kont Pál Teleki geçti. Yeni Teleki hükümeti eski siyasi yönelimlerde temel değişikliklere gitmedi. Bu hükümetin, hareketi yasal olarak yasakladığı ve hatta Szálasi'nin de aralarında olduğu bazı liderlerini hapse atacak şekilde Ok-Haç hareketine karşı önlemleri yürürlüğe soktuğu doğrudur; ancak Teleki birkaç hafta sonra Ok-Haç'ın başka bir isim altında yeniden yapılandırılmasına ve eski adını kullanarak Mayıs seçimlerinde yer almasına müsaade etti.

15 Mart'ta Macaristan ordusu yarım milyondan fazla Rutenyalının oturduğu aşağı Karpat topraklarını işgal etmek suretiyle Çekoslovakya'nın parçalanmasına yardım etti. 11 Nisan'da Macaristan, Milletler Birliği'nden çekildi. Yeni yasalar, cinsiyet gözetmeksizin 14 ve 70 yaş arasındaki herkes için zorunlu savunma görevlerini yürürlüğe koydu. Aynı zamanda Macar Yahudilerine ayrımcılık uygulayan ve çok sayıda Yahudi entelektüelini ve çalışanını topraklarından eden yeni bir Yahudi karşıtı yasa uygulamaya girdi.

Mayıs seçimlerinde Ok-Haç adayları Liberalizm, Sosyal Demokrasi ve Marksizm'e saldırdı. Aslında bu hareketin seçim sloganları ile adaylarının neredeyse tamamı aşırı, Alman taraftarı ve sağ kanattan olan hükümet partisinin sloganları arasında çok az bir fark vardı. Uluslararası arenada faşizmin hızlı kazanımları karşısında, Macaristan'da faşizm karşıtı güçler yaygın bir halk cephesi kuramadılar ve savaşın şafağında ülkenin iktisadi ve kültürel hayatına hâkim olan Alman Nazi fikirleri ile birlikte Macaristan'ın çoğu, hükümet partisi lehinde oy kullandı. Macaristan'ın seçim tarihinde ilk kez çeşitli sağcı partiler yaklaşık bir milyon oy toplamayı başarabilmişlerdi.

İkinci Dünya Savaşı

1 Eylül 1939 tarihinde Polonya'nın Almanya tarafından işgali Macaristan'ı tuhaf bir duruma soktu. Macaristan Polonya ile ittifak halindeydi. Teleki hükümeti bir önceki Temmuz ayının sonunda Polonya'ya yapılan saldırının bir tarafı olmak istemediği hususunda Hitler'i bilgilendirmişti. 3 Eylül'de Britanya ve Fransa Almanya'ya savaş ilan edince karışıklık daha da arttı. Nazi Almanyası'nın Sovyetler Birliği yerine artık Batılı güçlerle savaş halinde olması gerçeği bazı Macar siyasi liderlerin hoşuna gitmiyordu. Britanya ve ABD'nin Macaristan'da halen finansal çıkarları olduğu akılda tutulmalıdır. Durum Macaristan hükümetinin kendisini tarafsız ilan ettiği, Salzburg'da Hitler ve Macar Dışişleri Bakanı Kont Czáky arasında gerçekleşen görüşmelerden sonra çözüldü.

Almanya'ya karşı Polonya askeri direnişi 17 gün sürünce 150.000'den fazla Polonyalı mülteci Macaristan'a sığınmıştı. Macaristan'daki popüler duygularını kendi çıkarları için kullanmaya çalışmanın yanı sıra, Macaristan hükümeti bu iyi niyet gösterisinin Batılı güçler arasında olumlu karşılanacağını umuyordu. Macaristan tarafsızlığını devam ettirmek adına kavgaya tutuşan güçler arasında böylesi manevralara başvuruyordu.

1940 baharında Macaristan'daki siyasi hayata Nazilerin Avrupa'daki büyük zaferleri hükmediyordu. Birkaç hafta içerisinde Norveç, Danimarka, Hollanda, Belçika ve Fransa'nın bu güç karşısında çökmesi, Alman ordusunun yenilmez olduğu fikrini güçlendirdi. Ordunun genel kurmayında olduğu kadar, Ok-Haç ve hükümetin sağ kanadı içerisinde de Almanlar tarafında savaşa dahil olmak fikri bir zemin bulmaya başladı. Ancak Teleki "halen Almanya'nın kazanacağı kesin değildir ve sadece bu yüzden bile onları tümüyle ve coşkulu bir şekilde desteklemek akıllıca olmayacaktır" şeklinde bir görüş öne sürerek bu fikre karşı durdu. Teleki daha ziyade, tüm Romen sınırı boyunca Macar birliklerini hareketlendirerek ve sevk ederek Romanya'dan acil toprak talebinde bulunmaya başladı.

Anlaşmazlık 30 Ağustos tarihinde Mihver devletlerine ait bir tahkim mahkemesine gitti ve İkinci Viyana Tahkim Kararı altında Macaristan'a,

bir milyon Romenin de dahil olduğu, iki buçuk milyon insanın yaşadığı 43.000 kilometrekarelik bir alan verildi. Ancak İkinci Viyana Tahkim Kararı ayrıca Macaristan'da yaşayan etnik Alman gruplarının hakları ile ilgili hükümler de içermekteydi ve bunların en önemlisi Volksbund'un Macaristan'daki Alman azınlığının tek partisi olarak tanınmasıydı. Bir başka hüküm de Macaristan'ın Almanya tarafından ilan edilen yeni Avrupa ekonomik sistemine daha da entegre olmasıydı. Ve böylelikle 10 Ekim 1940'ta sonuçlanan bir anlaşmaya göre Macaristan'ın tarımsal üretimi daha da fazla Almanya'nın gereksinimlerine tabi kılındı.

Dış politikada dümeni sağa doğru bu şekilde kırmayı tamamlayacak şekilde Ok-Haç'ın lideri Szálasi hapisten salındı ve bir kez daha partisinin başına geçti. Kısa bir süre zarfında Ok-Haç'ın üye sayısı 300.000'e yükselecekti. Örgütün siyasi çizgisi Mihver güçlerinin kuracağı Yeni Düzen'le uyum içerisindeydi. Hükümet partisi içerisinde, Alman yanlısı gruplar da konumlarını güçlendirdiler; ve 20 Kasım 1940'ta iki aydan daha kısa bir süre öncesinde Almanya, İtalya, Japonya arasında oluşturulmuş Üçlü Anlaşma'yı, Macaristan da imzaladı.

1941 baharında, Macaristan kendisini bir kez daha tuhaf bir durum içerisinde buldu. Aralık 1940'ta sonrasında Almanya yanlısı olacak Yugoslav hükümeti ile bir Kalıcı Dostluk Anlaşması imzalamıştı. Ancak bu Alman yanlısı hükümet General Simoviç'in liderlik ettiği popüler hareket tarafından devrilince, Hitler Yugoslavya'yı işgal etmeye ve bu ülkeyi silah zoruyla ele geçirmeye karar verdi.

Yugoslavya'dan daha da fazla toprak verileceği tekliflerine rağmen, Teleki hükümeti henüz imzalanmış Kalıcı Dostluk Anlaşması'nı bozmak konusunda tereddütlüydü. Ancak Horthy bu hususta Macaristan'ın Yugoslavya'ya yapılacak askeri operasyonlara katılmaya hazır olduğuna dair bir mesaj yazdığında konu hükümetin kontrolünden çıktı. 30 Mart 1941'de, Bakanlar Kurulu anlaşmayı bozmak için yasal bir gerekçe üzerinde çalışıyordu. Aynı zamanda Yugoslavya'yı işgal ettiği takdirde neden Macaristan'ın Almanya'ya askeri destek vermek zorunda olduğunu açıklamaya çalışan gizli mesajlar Londra ve Washington'a gönderildi. Britanya hükümeti Macaristan'ın Yugoslavya'ya yapılacak bir saldırıya katılma-

sı durumunda, bu ülke ile diplomatik ilişkilerin kesileceği cevabını verdi. Teleki tuzağa düşmüştü. "İki tarafa birden oynama" siyaseti iflas etmişti. Horthy ve genelkurmay saldırı için hazırlıkları çoktan tamamlamıştı. 2 Nisan gecesinde Teleki intihar etti. Ertesi gün Horthy boş kalan başbakanlık koltuğuna László Bárdossy'i tayin etti.

Yugoslavya saldırısı 6 Nisan 1941'de başladı. Aynı günün erken saatlerinde Nazi orduları sınırı geçerken Luftwaffe büyük kentleri bombalıyordu. 11 Nisan'da Macaristan hükümeti de kendi ordularını saldırıya dahil etti. Yugoslav birlikleri kahramanca direndiler, ancak daha güçlü olan düşman güçlerine boyun eğmek zorunda kaldılar ve 18 Nisan'da Sarayevo'da bir teslim anlaşması imzalandı.

Hitler'in Sovyetler Birliği'ni işgal etme kararı Horthy'e mektupla iletildi. Budapeşte'deki Alman elçiliğine göre mektup "Bolşevizm'e karşı savaşın bu eski şampiyonu" tarafından coşkuyla karşılandı. Böyle olsa bile Macaristan hükümeti hemen savaş ilan etmedi. 26 Haziran'da üç Sovyet uçağının Kassa'yı bombaladığı duyuruldu. Bárdossy ve Horthy zaman geçmeden fırsatı değerlendirdiler. Bakanlar kuruluna savaş ilanını bildirmek için başbakana hemen emir vermiş olan Horthy "bu savaşta yer almamanın utancına katlanamam" açıklamasında bulundu. Kassa'nın bombalanmasından sonra, bir ya da iki saat içerisinde, kurul savaş ilanını onayladı. Kısa bir süre sonra, Kassa'da bulunan Macaristan hava birliklerinin kumandanı kentin aslında Alman uçakları tarafından kaza eseri bombalandığını bildirdi. Bu rapor hasıraltı edildi. Ertesi gün parlamentoda Bárdossy "uluslararası hukukun bir ihlali olan, tarif edilemeyecek kadar korkunç Sovyet saldırısını" kınadı ve "bu gibi saldırıların bir sonucu olarak Macaristan ve Sovyetler Birliği arasında bir savaş durumu oluşmuştur" dedi.

Sovyet ordularının zayıflığı hakkında kendi yaptığı propagandanın bir kurbanı olan Macaristan hükümeti, Avrupa'da diğer ülkelerin hükümetleriyle benzer bir şekilde, Sovyetler Birliği'nin görünüşte yenilmez olan Alman savaş makinesinin darbeleri altında çökeceğine inanmıştı. Çabuk ve kârlı bir zaferin peşinde koşan Macaristan, Bolşevizm'e karşı Nazi haçlı seferine verdiği desteğin bir göstergesi olarak Rusya sınırına 40.000

kişilik bir birlik gönderdi; ancak kendisinin Almanları memnun eden asıl katkısı tahıl ve sığır yardımıydı. Ancak Almanların talebi öylesine fazlaydı ki, bunları karşılamak için Macaristan'da kişi başına düşen tayın oranları Almanya'dakinin altına düşmüştü. Savaş müddetince doymak bilmez Alman orduları ayrıca Macaristan'ın endüstriyel üretiminin aslan payını ve hızlı bir şekilde genişleyen petrol sanayisinin yarısından fazlasını istemekteydi. Bütün bunlara karşın, hızlı bir zafer saldırganların gözlerini boyamıştı.

Savaş devam ettikçe, sanayi üretimi Macaristan'da bulunan işçi sınıfı üyelerinin sayısını büyük oranda artırdı. İşsizlik son buldu ve ilk başta yaşam standardı yükseldi. Ancak sonrasında, hayat pahalılığı maaşlardan hızlı artmaya başladı. Macaristan'da savaş sanayisinin finansmanı bir enflasyona yol açtı ve ekmek kıtlığı ve karne usulü karaborsanın temellerini attı. Kısa zaman içerisinde işçiler en temel yiyecek gereksinimlerini bile elde edemez duruma geleceklerdi. Fabrikalarda işçiler acımasız bir baskı ile karşı karşıyaydılar. Yetersiz maaşları ve ilkel çalışma koşullarını protesto eden işçiler cezaevine atılma, kamplara gönderilme ya da askere alınma tehlikesiyle karşı karşıya kalıyorlardı. Fabrika yönetimlerine ordu kumandanları tayin ediliyordu ve faşist "işçi kurullarının" sendikaların yerine geçmesi yönünde devamlı bir baskı vardı.

Ayrıca kırsal bölgelerde de hükümet duruma büyük toprak sahiplerinin çıkarları yönünde müdahale edene kadar, işsizlikte bir düşüş ve bunun sonucu olarak da maaşlarda bir yükseliş vardı. Müdahale ile tarım emekçilerinin iş değiştirmesini kısıtlayan düzenlemeler getirildi ve maaşlar dondurulduu. Sonrasında köylülerin artık tahıllarına el koyan ve iktisadi durumlarını ciddi ölçüde bozan bir icap sistemi uygulamaya kondu. Bu önlemler tarımla uğraşan nüfusun büyük çoğunluğunun savaş aleyhtarı olmasına neden oldu.

1941 yılının ikinci yarısında, askeri yargı yetkisi sivil nüfusu da içine alacak şekilde genişletildi. Artık askeri mahkemeler sivilleri sadakatsizlik, fitnecilik ve sabotaj suçlamaları ile yargılayabilirdi. Bu dönemde, Yahudiler ve Hıristiyanların birbirleriyle evlenmeleri yasaklandı. Aynı zamanda daha önceden çıkarılmış olan antisemitik yasaların hükümleri-

ne dayanarak yaklaşık 90.000 Yahudi işlerinden kovuldu ve bu insanlardan zorunlu emek taburları oluşturuldu. Vatandaşlık kâğıtlarının uygun olmadığı bahanesiyle 30.000 Yahudi, Macaristan'dan yeni işgal edilmiş Sovyet topraklarına sürüldü ve katledildi. Naziler tarafından Macaristan'a verilen işgal topraklarında bulunan Çek ve Romen azınlığın topraklarına büyük oranda el konuldu. Ocak 1942'de, partizan avında oldukları bahanesiyle Ujvidék'te bulunan sarhoş Macar askeri birlikleri ve jandarmalar 3300 Sırp ve Yahudi'yi katlettiler ve cansız bedenlerini Tuna'ya attılar. Küçük Toprak Sahipleri Partisi'nin hayli bilinen bir Alman karşıtı milletvekili olan Endre Bajcsy-Zsilinszky bölgedeki askeri liderlerin olaydan sorumlu tutulmasını istedi, ancak Miklós Horthy duruma müdahale etti ve resmi bir soruşturmayla olayı kapattı.

İttifak içerisinde olduğu Sovyetler Birliği'nin talebiyle Britanya hükümeti 7 Aralık 1941'de Macaristan'a savaş ilan etti; ve birkaç gün sonra Almanların talebi doğrultusunda Macaristan, Birleşik Devletler ile savaş içerisinde olduğunu açıkladı. Bu hamleler Alman ordusunun Moskova muharebesinde ilk önemli yenilgisinde verdiği kayıplardan muzdarip olduğu bir zamanda geldi. Bu kayıpları dengelemek için yapılan bir girişimin parçası olarak Almanya Dışişleri Bakanı Ribbentrop 6 Ocak 1942'de Budapeşte'ye geldi ve her ne kadar gönülsüzce olsa da Macaristan hükümetini savaşa daha fazla askeri destek vermesi yönünde ikna etti. Detaylar üzerinde Alman Genel Kurmay Başkanı olan General Keitel ile birlikte çalışıldı ve 50.000 kişilik bir işgal birliği ve 40.000 Komünist ve Yahudi'den oluşan zorunlu emek birliklerinin yanı sıra, 200.000 kişilik bir muharip birliği cepheye nihayetinde sevk edildi. Dahası, Macaristan'ın egemenlik haklarına ciddi bir tecavüz olacak şekilde SS'lerin Macaristan'da bulunan Alman azınlık arasından askere kayıt yapmasına izin verilmesi kararlaştırıldı. Bu olaylar Macaristan'daki kitlelerin geniş bir bölümünün sola kaymasına neden oldu ve Almanya yanlısı hükümete karşı birleşik bir halk cephesi kurma fikri doğdu.

Özellikle 1849 yılında Avusturyalılar tarafından idam edilen, ilk bağımsız Macaristan hükümetinin başbakanı olan Lajos Batthyány'nin anısına birkaç yüz gencin yürüyüş düzenlediği 6 Ekim ve Komünistle-

rin, Sosyal Demokratların, yazarların ve Küçük Toprak Sahipleri ve Çiftçi Partisi'nin siyasi liderlerinin Macaristan'ın bağımsızlığı için savaşmış iki kahraman, Lajos Kossuth ve Mihály Tánsics'in mezarlarına çelenk koyduğu 1 Kasım olmak üzere, antifaşist gösteriler 1941 güzü ile birlikte ülkede zaten vuku bulmaya başlamıştı. İkinci gösteri, ülkenin savaştan çekilmesini talep eden binlerce örgütlü işçi ve öğrenciden oluşan bir kalabalığın katılımıyla gerçekleşmişti.

Noel'de, 1941 boyunca bir toplumsal zemin yakalayan özgürlük, bağımsızlık ve birlik fikirlerini yansıtan, Alman faşizminden yüz çeviren burjuva siyasi figürlerinin yanı sıra Komünistlerin ve Sosyal Demokratların kaleme aldığı makaleleri içeren Sosyal Demokrat Parti'nin günlük yayın organı *Népszava*'nın özel bir sayısı yayımlandı. Makaleler Macaristan'ın eski bağımsızlık mücadelelerine işaret ediyordu. 1 Şubat 1942'de, Komünist Parti'nin yayın organı olan *Szabad Nep*'in ilk illegal sayısı yayımlandı. Kısa süre sonra Macaristan Tarihi Anmalık Komitesi kuruldu. Bu komitenin görevi görünüşte tarihsel eserleri ve belgeleri bir araya getirmekti, ancak gerçekte halk cephesi hareketinin yasal yürütme organı haline geldi. 1848-49'da verilen bağımsızlık mücadelesinin hatırasını tekrar ayağa kaldırmak suretiyle bu örgüt mevcut mücadele için destek aradı. 15 Mart 1942'de, yaklaşık 10.000 kişi antifaşist savaşı protesto etmek ve bağımsız Macaristan talebini dillendirmek için büyük Macar şairi Sándor Petőfi'nin heykeli önünde toplandı.

Mart 1942'de, Alman taraftarı olan mevcut başbakan Bárdossy'nin görevinden alınması yönündeki yoğun taleplere cevaben Horthy, Miklós Kallay'ı göreve atadı. Macaristan toprak sahibi sınıfının tipik bir temsilcisi olan Kállay kendisinden beklenen karmaşık manevraları yerine getirmeye yönelik uygun bir isimdi. Başbakan olarak ilk önemli konuşmasında bu zat "bu savaşa girmemizde önemli olan yabancı çıkarları değildi" fikrine vurgu yaptı. Bir Macar yurtseveri pozu takınan Kállay Sovyetler Birliği'ne karşı yürütülen savaşın Macaristan'ın kendi savaşı olduğunda ısrarcıydı. Kendisi nihayetinde Doğu Cephesi'ne Nisan ve Haziran 1942 tarihleri arasında İkinci Macaristan Ordusu'nu gönderdi.

15 Mart 1942'de düzenlenen başarılı bir gösteriden sonra, illegal Ko-

münist Parti'ye yoğun bir saldırı gerçekleşti. Nisan ve Mayıs aylarında 500 komünist tutuklandı ve vahşi bir muameleye maruz kaldılar. Birçoğu işkence gördü ve yoldaşları hakkında herhangi bir bilgi vermektense kahramanca ölmeyi tercih ettiler.

Bu esnada, Sovyetler Birliği topraklarında savaşan Macar birlikleri Don kıyılarına ulaşmış ve Stalingrad'ı kuşatan Alman birliklerinin kuzey kanadını koruma görevine tayin edilmişlerdi. 12 Ocak 1943'te, Voronej'de kesin bir mağlubiyete uğradılar. Ardından gerçekleşen dağınık bir ricatta, 7000 Macar askeri geçit vermez, karla kaplı yollarda donarak hayatını kaybetti. Kendi ricatlarını örtmek için Almanlar Macarların geri çekilişinin önüne geçmiş ve onları tekrar savaşa geri göndermişlerdi. Yaklaşık 40.000 Macar öldürüldü ve daha da ciddi biçimde yaralanan 70.000 Macar Sovyetler'e savaş esiri oldu. Bu, Macaristan askeri tarihinin en büyük yenilgisiydi.

Stalingrad ve Voronej yenilgilerinden sonra, Kállay hükümeti siyasi görevlilerini Batılı güçlerle temas kurmaları için İstanbul, Madrid, Lizbon, Stockholm ve Bern'e gönderdi. Hükümet Batılı güçlerin Güneydoğu Avrupa'daki savaş sonrası planlarını öğrenmek istiyordu. Gerçeklerle yüzleşmekten kaçınan Macaristan yönetici sınıfı halen Tuna vadisinde önde gelen bir role sahip olmayı hayal ediyordu. Ancak müzakereler sonuç vermedi. Macaristan'da gelecekleri bir Alman zaferine bağlı olan çok fazla sayıda zengin insan vardı. Hükümet partisinin sağ kanadı etrafında toplanan ve Ok-Haç tarafından desteklenen bu insanlar topyekûn bir savaş istiyorlardı. Ancak halk cephesi hareketi de istikrarlı bir şekilde büyüyordu. Macaristan'ın en büyük iki sanayi merkezi olan Csepel ve Miskolc'da huzursuzluk vardı ve 1943 yazında Barış Partisi adını alan zayıf, illegal Komünist Parti sol kanat orta sınıflardan ve köylü örgütlerinden destek kazanıyordu.

Macaristan'da süregiden istikrarsız durumun ışığında, Hitler ülkeyi işgal etmeye karar verdi. Horthy görüşmeye çağrıldı ve Hitler'in planlarını kabul etti. Kállay hükümeti ve Macar ordusu işgali önlemek için hiçbir şey yapmadı ve 19 Mart 1944'te sekiz veya dokuz Alman bölüğü hiçbir direnişle karşılaşmadan işgali gerçekleştirdiler.

Alman birliklerinin yanı sıra Gestapo da gelmişti. Ok-Haç'ın desteğini alan Gestapo bilinen tüm sol kanat destekçilerini tutukladı. Sadece komünistleri değil, yönetici sınıfın Britanyalı destekçileri ve Yahudi kökenli işadamlarının yanı sıra Sosyal Demokratları ve Küçük Toprak Sahipleri Partisi'nin önde gelen liderlerini de tutukladılar. İşgalden sonra Horthy başbakanlık görevinden Miklós Kállay'ı aldı ve yerine eski Berlin elçisi Döme Sztójay'ı atadı.

Yeni hükümet yüzlerce haftalık ve günlük gazeteyi yasakladı ve yalnızca açık bir biçimde faşist olan ve Almanlar tarafından finanse edilen yayınların satılmasına müsaade etti. Hükümet yerel yönetimlerde bulunan tüm ülkedeki radikal personelin yerine sağcıları yerleştirdi ve Macaristan vilayetlerinde yaşayan bütün Yahudi nüfus da dahil olmak üzere yaklaşık yarım milyon insanı sürgüne gönderdi. Bunların çoğu Auschwitz'e gönderildiler ve burada yaklaşık dörtte üçü yok edildiler. Ancak bu aşırı önlemler bile sol kanadı tamamen yok edemedi. Kısa zaman içerisinde Komünistler ve Sosyal Demokratlar bir anlaşma yaptılar ve Küçük Toprak Sahipleri ile birlikte faaliyetlerini yeraltında sürdürdüler. Bu gruplar aralarında Macaristan Cephesi'ni kurdular ve direniş faaliyetlerini yürüttüler.

Romanya'nın savaştan çekilmesinin yarattığı kafa karışıklığı içerisinde, Horthy bir kez daha başbakan değişikliğine gitti ve Sztójay'ın yerine General Géza Lakatos'u atadı. Artık Almanya'nın yenilgiye uğramakta olduğundan korkan Horthy Sovyet ordusu yerine Britanya veya Amerikan birliklerinin ülkeye gelmesi ümidiyle Batılı güçlerle temas kurmaya çalışıyordu. Reddedildiğinde Moskova'ya gizli bir ateşkes heyeti gönderdi. Ancak bir ateşkes çağrısı yaptığı 25 Ekim tarihli radyo konuşmasında Budapeşte'yi ele geçirme planı çağrısı başkenti kuşatan Almanlar tarafından başarısızlığa uğratıldı. Horthy'nın Birinci ve İkinci ordulara gönderdiği gizli emirler yerine getirilmedi. Subaylar Almanlara sırtlarını dönmeyi reddettiler. Bu esnada, Alman birlikleri ve Ok-Haç üyelerinden oluşan gruplar radyo istasyonlarını, kamu binalarını ve askeri barakaları ele geçirdiler. Almanya'da bulunan, naip vekili olan oğlu István'ın hayatından endişe eden Horthy açıklamasını geri çekti ve Ok-Haç'ın lideri Ferenc

Szálasi'yi başbakanlık makamına atadı. Bu, yolun sonuydu. Macaristan artık topyekûn faşizm ile yönetilmekteydi.

Sonrasında başlayan terör hükümranlığında içlerinde yaşlı erkek ve kadınların, ayrıca çocukların da olduğu, yaklaşık 80.000 kişiden oluşan Budapeşte'nin tüm Yahudi nüfusu imha kamplarına, yaya olarak sürüldü. Komünistler ve diğer siyasi tutsaklara ölene dek işkence edildi ve bedenleri Tuna'ya atıldı. Başbakan Szálasi Hitler'e, Sovyet ordularının ilerleyişini durdurmak için cepheye bir buçuk milyon Macar askeri göndereceğine dair söz verdi. Bunu gerçekleştirmek için başbakan cinsiyet gözetmeksizin 12 ve 70 yaş arasındaki herkesi askeri hizmete almayı planlıyordu. Ancak firarilerin ve saklananların sayısının binlerce insana ulaştığı bir durumda, bu çağrı etkisiz kaldı. Macaristan Cephesi Macaristan Ulusal Ayaklanması için bir Özgürlük Komitesi örgütledi, ancak planları gerçekleşemeden Ok-Haç, hareketin genelkurmay başkanını yakaladı ve idam etti. Buna rağmen, partizan grupları ülkenin her yerinde eyleme geçtiler; ancak merkezi bir idarenin yokluğunda Macaristan'ı kurtarmak ve halkını özgürleştirmek görevi Sovyet Ordusu'na düşecekti.

Kurtuluş

Eylül 1944 sonlarına doğru, Sovyet Ordusu'na ait birlikler Macaristan'a girdiler ve ülkeyi özgürleştirmeye başladılar. Bu kurtuluş savaşı 4 Nisan 1945'e değin sürdü. Macaristan'ı Nazilerden kurtarmak için geçen altı ay zarfında halen işgal altında olan toprakları bir terör saltanatı kırıp geçiriyordu.

Hayat normale dönmeye başladığında, çiftlik hayvanlarının yarısından fazlasının yok edildiği, tarım makineleri ve alet edevatının üçte birinin harap olduğu, madencilik sanayisinin üretim kapasitesinin yarısının yitirildiği ve demiryollarının yüzde 36'sının kullanılamaz olduğu ortaya çıkmıştı. Almanlar demiryolu levazımının çoğunu ve nehir taşıtlarının hepsini beraberlerinde götürmüşlerdi. Ayrıca tüm büyük köprülerin yüzde 99'u havaya uçurulmuş ve ülkedeki evlerin dörtte biri ciddi derecede hasara uğramıştı. Üretim durma noktasına gelmişti ve örgütlü bir idari düzen mevcut değildi.

Komünist Parti'nin liderliği altında halk, Sovyet güçlerinin yerel kumandanları ile temasa geçti ve yeni kamusal idari organları kurdular. Bunlar kısa sürede çalışan halkın desteğini aldılar. Üretime tekrar başlandı. İşçi ve köylü saflarından ve entelijansiyanın demokrat fikirli kesimleri arasından yeni liderler çıktı. Sovyet birliklerinin Macaristan'daki varlığı demokratik hareketin emperyalist bir müdahale olmaksızın gelişmesini güvence altına alıyordu.

Szeged'de, 1944 Aralık ayında Komünist Parti, Sosyal Demokrat Parti, Ulusal Köylü Partisi, Küçük Toprak Sahipleri Partisi ve sendika temsilcileri Macaristan Ulusal Bağımsızlık Cephesi'ni kurdular. Cephe, Almanya ile tam olarak ipleri koparmayı ve Sovyet Ordusu'nun tam desteğini talep etti; radikal bir toprak reformunun yanı sıra bankaların, büyük fabrikaların, güç istasyonlarının ve petrol kuyularının hükümet tarafından kontrol edilmesini savundu. Ayrıca Bağımsızlık Cephesi'nin yerel örgütleri olarak çalışmak üzere koalisyon partilerinin temsilcilerinden oluşan yerel komitelerin kurulması çağrısında bulundu.

22 Aralık 1944'te, geçici bir Ulusal Meclis, General Béla Dálnoki Miklós'un başbakanlığı altında ve dört koalisyon partisinden de bakanların katılımıyla Debrecen'de toplandı. Meclis, Bağımsızlık Cephesi'nin ilan ettiği programı kabul etti. 28 Aralık'ta, altı gün sonra, yeni Macaristan hükümeti Almanya ile imzalanmış olan anlaşmaları tanımadığını duyurdu ve bu ülkeye savaş ilan etti. 20 Ocak 1945'te, Moskova'da Müttefik güçler ile imzalanan bir ateşkes anlaşmasıyla birlikte, hükümet Almanya'ya karşı verilen savaşta aktif bir rol oynamayı, Macaristan faşist ordusunun Çekoslovakya, Yugoslavya ve Sovyetler Birliği'nde yol açtığı zararların karşısında tazminat ödemeyi, tüm faşist örgütleri yasaklamayı ve savaş suçlularını adalet önüne çıkarmayı kabul etti. Sovyet üst komutasından bir temsilcinin yöneticiliği altında bir Müttefik Denetleme Komisyonu bu ateşkes şartlarının yerine getirilip getirilmediğini denetlemek için oluşturuldu.

Ateşkes imzalanmadan önce bile, tam tarih vermek gerekirse 4 Ocak'ta, hükümet halkın nefret ettiği jandarma kuvvetlerini ortadan kaldırmış ve demokratik bir polis gücü oluşturmaya başlamıştı. Kısa süre sonra halk mahkemeleri kurulacak ve savaş suçu ve sivil halka karşı suç işlemiş herkesi yargı önüne çıkarmakla görevlendirilecekti. 30 Ocak 1945'te, hükümet yeni bir demokratik ordu kurmak için gönüllülere çağrıda bulundu. Mart itibariyle iki birlik oluşturulmuştu. Bunlar yeni bir demokratik devlet aygıtı inşasının ilk adımlarıydı.

17 Mart'ta, hükümet tüm büyük malikâneleri kamulaştıran bir kararname yayımladı. Kararname seküler ve dini toprak sahipleri arasında bir ayrım gözetmiyordu. Benzer şekilde hem zengin eşrafın hem de Katolik Kilisesi'nin mülklerine el konuldu. Ayrıca hainlerin ve faşistlerin yanı sıra, bankalara ve büyük işadamlarına ait olan topraklara da el konuldu. Kararname küçük ve orta ölçekli çiftçileri etkilemiyordu.

Toprakta çalışan toplam 371.000 eski işçiye ve yaşamlarını idame ettirecek kadar büyük topraklara sahip olmadığı düşünülen toplam 214.000 toprak sahibine toprak sağlandı. El konulan toprakların toplamda yaklaşık yüzde 60'ı dağıtıldı. Çoğunlukla ormanlarda oluşan geri kalan miktar devlet mülkiyeti haline geldi.

Bu toprak reformu kırsal bölgeyi tamamen dönüştürdü. Ekilecek tohum, hayvan ve yakıt yardımı alan yeni toprak sahibi köylüler, yeni sistemde güven içinde çalıştılar. Toprak reformunun aynı zamanda siyasi bir önemi vardı; bu sayede Komünist Parti ve diğer solcu güçler geçmişte muhafazakâr olan küçük ve orta ölçekli çiftçiler arasında etkilerini kayda değer oranda artırdılar.

Ülkenin yeniden inşasında karşılaşılan sorunlar

1945 yılının bahar aylarının sonunda ve yaz aylarının başlangıcında Sovyetler Birliği ve Batılı güçler arasında farklılıklar keskinleşmeye başladı. Churchill'in kendisinin bile Alman faşizminin yenilmesinde ana faktör olduğunu itiraf ettiği SSCB'nin askeri gücüne artık daha fazla ihtiyaç duymayan Batılı güçler, savaş öncesi tutumlarına geri döndüler. Bu Sovyet ve işçi sınıfı karşıtı tutum Macaristan içerisindeki gerici güçlerin aldığı konuma aslına sadık bir biçimde yansıdı. Özgürlük savaşının verildiği hayati günlerdeki birlik ihtiyacının üzerini örttüğü Bağımsızlık Cephesi'ni oluşturan partiler arasındaki farklar tekrar ortaya çıkmaya başladı. Ulusal Köylü Partisi'nin ve Sosyal Demokrat Parti'nin sağ kanadının desteğini alan Küçük Toprak Sahipleri Partisi, Macaristan'da atılan ilerici adımları güçlendirmek için hayati olan iktisadi ve siyasi dönüşümlerin önüne set çekmeye çalıştı.

Mayıs ayında düzenlediği ulusal konferansta Macaristan Komünist Partisi ülkenin önündeki en önemli görevin iktisadi bir yeniden yapılanmayı gerçekleştirmek olduğunu açıkladı ve bu amaç uğrunda işçi sınıfını birlik olmaya çağırdı. Buna, müreffeh çiftçilerin, çeşitli kapitalist grupların ve Macar ruhban sınıfının desteğini alan Küçük Toprak Sahipleri Partisi toprak reformunda bir revizyona gidilmesi ve ekonominin devrimci dönüşümünün durdurulması çağrısıyla cevap verdi. Ancak Sosyal Demokrat Parti Ağustos konferansında ilerici kararlar aldı ve Komünist Parti ile işbirliğini destekledi.

Savaş ertesinde normal ekonomik ilişkilerin bozulması ve bunun sonucunda üretimin düşmesi kapitalizmin restorasyonunu isteyen gericilerin umutlarını güçlendirmiş ve devletin ekonomik gidişata müdahalesini zorunlu kılmıştı. Buna bağlı olarak Aralık 1945'te sol kanat liderliği altında devlet kredilerini ve kısıtlı hammadde stoklarını dağıtmak göreviyle Yüksek Ekonomi Konseyi oluşturuldu. Bu konsey, kapitalistleri denetleyen etkili bir devlet aygıtı haline geldi. Kömür madenleri devlet denetimine geçti ve halen özel mülkiyette olan işletmelerin faaliyetlerinde fabrika

komitelerine daha güçlü bir konum tanındı.

Milliyetçiliğin, antisemitizmin ve antisovyetizmin artıkları kadar, Macaristan'da gerçekleşen demokratik gelişmelerin karşılaştıkları zorluklardan faydalanan Küçük Toprak Sahipleri Partisi, bilinen her gerici grubu davasına katmaya çalıştı. 7 Kasım 1945'te yapılan parlamento seçimlerinde oyların yüzde 57'sini alarak kesin bir çoğunluk elde etti. Ancak çoğunluğa rağmen, Küçük Toprak Sahipleri Partisi işleyen saati geri döndürmeye cüret edemedi. Yaklaşık iki milyon işçi seçimlerde sol partilere oy vermişti ve bu partiler devlet iktidarında önemli bir yere sahiptiler. 1 Şubat 1946'da cumhuriyet ilan edildi ve savaşın bitiminden sonra gerçekleşmiş demokratik ilerlemeleri etkili bir şekilde yasal güvence altına alan bir kanun kabul edildi.

Sağ kanat partilerin seçim başarısı Komünist Parti'nin girişimi üzerine Mart ayında Komünist ve Sosyal Demokratların ittifaklarını sağlamlaştırmalarına neden oldu ve içerisinde Ulusal Köylü Partisi ve sendikaların da dahil olduğu bir sol blok kuruldu. Bu durumda ulusal para stabilize edildi ve eşitlikçi bir vergi sistemi yürürlüğe kondu. Fiyatlar ve maaşlar kontrol altına alındı ve yıl sonu itibariyle üretim şaşırtıcı bir hızla yükselmeye başladı. İyiye giden durum Macaristan'da Komünist Parti'nin etkisini artırdı ve sol hareketin öncüsü konumunu güçlendirdi.

Eylül 1946'da düzenlenen Üçüncü Kongre'de Komünist Parti sosyalizmi inşa etmek için bir yol haritası planladı. Sosyalizm, büyük burjuvazinin denetimi ve kısıtlanması, mallarının aşamalı bir şekilde kamulaştırılması ve küçük ölçekli özel mülkiyetin denetiminde bulunan toprakların zaman içerisinde büyük ölçekli sosyalist tarımsal üretime dönüştürülmesi ile gerçekleştirilecekti. Böylesi temel değişimleri uygulamaya koymak için Komünist Parti işçi sınıfının köylülük ve halkın orta tabakaları ile ittifakına dayanacağını vurguladı.

Burada detaylı bir şekilde açıklamak için yerimiz yok, ama Macaristan Komünist Partisi'nin Macaristan'ın Sovyetler Birliği ile ortak sınırına ve bir taraftan Macaristan'da süregiden demokratik sürece dair ifade özgürlüğünü güvenceye alırken, diğer yandan da Birleşik Devletler'in liderliği altında yeniden toparlanan emperyalist güçlerin duruma müdahale etme-

sini engelleyen Kızıl Ordu'nun varlığına güvendiğini belirtmek gerekir.

10 Ocak 1947'de Müttefik Güçler Macaristan ile bir barış anlaşması imzaladı. Bu, Büyük Güçler'in ortak kararıyla atılmış olan son uluslararası adımdı. Uluslararası durum zaten kötüleşmekteydi ve sonrasında Truman Doktrini'nin ilanı ve Marshall Planı'nın açıklanması gidişatı hızlandırdı. Bunları Macaristan'daki aktörlerin kutuplaşması takip etti. Başlarında Komünist Parti'nin olduğu sol güçler devlet iktidarını tam anlamıyla ele geçirmek için bastırırken, gerici ve karşıdevrimci güçler daha da sağa kaydılar ve sosyalizme doğru ilerleyişi her fırsatta engellemek için çabaladılar.

1946 sonunda hükümete bağlı güvenlik güçleri Küçük Toprak Sahipleri Partisi'nin birkaç liderinin düzenlediği bir cumhuriyet karşıtı komployu açığa çıkardılar. Bu, komplocuların 1947'nin Mayıs sonu ve Haziran başında istifalarına yol açtı. Olaya karışan kişilerin arasında İsviçre'de bulunduğu sırada özür dileyen Başbakan Ferenc Nagy de vardı. Kendisinin yerine Küçük Toprak Sahipleri Partisi'nin sol kanadının bir mensubu olan ve Komünist Parti'nin hazırladığı Üç Yıllık Yeniden İnşa Planı'nı uygulamaya koyan Lajos Dinnyés geçti. Plan bankaların kamulaştırılmasını da içeriyordu. Aslında sanayinin ana kısmını bankalar elinde tuttuğundan, bu girişim tüm büyük ölçekli sanayinin sahiplik ve denetiminin hükümet eline geçmesi anlamına geliyordu.

Ağustos 1947 seçimlerinde Komünist Parti tek başına en büyük parti haline geldi. Yüzde 61'lik mutlak bir çoğunluk Bağımsızlık Cephesi'nin programı lehinde oy kullanırken, oyların yüzde 22'sini Komünist Parti almıştı. Yeni hükümetin başında Küçük Toprak Sahipleri Partisi'nin sol kanat üyesi ve bir zamanlar tarım emekçisi olan István Dobi vardı.

Mart 1948'de toplanan bir Sosyal Demokrat Parti kongresinde delegeler Komünist Parti ile birleşme kararı aldılar. Nisan başında iki partinin birleşmesine, ilk önce Budapeşte'de bulunan en önemli altı sanayi işletmesinde olmak üzere, yerel örgütlerde başlandı. Haziran ile birlikte iki partinin birleşmesi hangi açıdan bakılırsa bakılsın gerçekleşmişti. Ancak 12 Haziran 1948'de iki partinin kongreleri de toplandı ve bunların her birisinde birleşme resmi olarak duyuruldu. Ertesi gün, Macaristan İşçi Partisi'nin ilk kongresi açıldı.

Proletarya diktatörlüğü

1948'den itibaren Macaristan İşçi Partisi kamu işlerinde ve devlet idaresinde önde gelen bir role sahip oldu. Mart 1949'da Bağımsızlık Cephesi işçileri ve toplumun diğer sınıflarının kitle örgütlerini Macaristan İşçi Partisi liderliği altında birleştirerek Halk Cephesi adını aldı. Mayıs 1949 seçimlerinde Halk Cephesi adayları oyların yüzde 95,6'sını elde etti. Bu, halkın büyük çoğunluğunun komünistlere güvendiğini ve sosyalist inşa programlarını desteklediğini gösteriyordu. Ağustos 1949'da, parlamento "tüm iktidarın çalışan halka" ait olduğu "işçi ve köylülerin bir devleti" olarak tarif edilen Macaristan Halk Cumhuriyeti Anayasası'nı onayladı. 1 Ocak 1950'de İlk Beş Yıllık Plan uygulamaya kondu.

Daha sonraları, 1950 yılı içerisinde, uzun ve karmaşık bir siyasi mücadeleye sahne olan devlet ve kilise ilişkileri yeniden düzenlendi. Kardinal Mindszenty'nin önderlik ettiği Katolik ruhban sınıfının oluşturduğu aşırı bir gerici grubun yenilgiye uğratılmasından sonra, kilisenin devletten ayrılması, Katolik Kilisesi'nin sadakatini sunduğu ve yeni bir toplumsal sistemi kabul ettiği bir anlaşma ile tamamlandı.

Siyasi ve iktisadi yanlışlar

1948 ve 1956 yılları arasındaki süreç sosyalist bir ekonominin temellerini atmak için gösterilen yoğun çabalara tanıklık etmesine rağmen, vahim siyasi hatalara da sahne oldu. Bunlar tek başına Macaristan'a özgü değildi, ancak Sovyetler Birliği'nin de dahil olduğu birçok sosyalist ülkede bu dönemde görülen hatalar ile aynı örüntüye sahipti.

Basitçe bu hatalar kolektif liderliği öngören Leninist ilkelerden uzaklaşma; kişisel liderlerin öneminin ve bu insanların başarılarının abartılması; demokrasinin, özellikle parti içi yaşantının sınırlanması; sosyalist yasallığın göz ardı edilmesi ve parti liderliğine karşı görüşlere sahip olan kadrolara karşı sağlam temellere dayanmayan saldırılardan oluşmaktaydı.

Bu gibi hatalar muhtemelen ilk başta karşıdevrim ihtimaline karşı partiyi muhafaza etmek için aşırı bir gayretten kaynaklanıyor ve Stalin'in iktidarı aldıktan sonra sınıf savaşının devamlı keskinleşeceği yönündeki talihsiz kuramına dayanıyordu. Ancak çok geçmeden parti siyasetinde yapılan hatalar ve bu siyasetin bozulması kendi ivmesine sahipti.

Halk Cephesi'nde Komünist Parti'nin 1948'de bir araya geldiği Sosyal Demokrat Parti'nin eski liderleri ve üyeleri ikinci sınıf üye muamelesi görmeye başladı. Şüphecilik her yere yayılmıştı. Masum insanlar tutuklandı, yargılandı ve uydurma kanıtlar eşliğinde suçlandılar. Bunların en ciddisi 1949 yılında László Rajik'in yargılanması ve sonrasında da idam edilmesiydi.

Bununla birlikte bu süre boyunca Macaristan sosyalizm yolunda hayli mesafe kaydetti. Birinci Beş Yıllık Plan (1950-54) ülkeyi sanayileştirdi. Beş yılda sınai üretim bir bütün olarak yüzde 130 oranında arttı. Ağır sanayi yüzde 300 ve makine sanayisi yüzde 350 büyümüştü. Bu tarihten itibaren sınai gelişmenin tarımın ve tüketici maddeleri üretiminin hilafına gerçekleştiği söylendi. Ancak işsizlik ortadan kalktı ve ücretsiz eğitim hizmeti sayesinde bundan önce zenginlerin bir ayrıcalığı olan kültürel aktiviteler tüm topluma yayıldı. Toplumun bu dönüşümü birçok insanın acı çekmesine yol açacak şekilde hızlı bir biçimde meydana gelmişti.

1949 ve 1952 yılları arasında milli gelir yüzde 50 oranında artarken, gerçek maaşlar aslında yüzde 16 oranında bir düşüş kaydetmişti.

Macaristan hükümetine ait ciddi siyasi hataların birçoğu ilk başta Macaristan Komünist Partisi ve sonrasında Macaristan İşçi Partisi'nin 1945-1956 yılları arasında genel sekreteri olan Mátyás Rákosi'nin etkisine atfedildi; ancak merkez komitedeki diğer çalışma arkadaşları da elbette ağır sanayinin gelişmesi ile tarım ve tüketici mallarının üretimi arasında sağlıklı bir denge sağlamak konusundaki başarısızlık, sosyalist demokrasinin tahrip edilmesi ve kişi kültünün partide bu derecede bir zemin bulmasına izin verme konusunda yapılan hatalarda pay sahibiydiler.

Yanlışların düzeltilmesi

Haziran 1953'te Macaristan İşçi Partisi Merkez Komitesi önceden yapılmış hataların farkına vardı ve bunları düzeltme yoluna gitti. 1952 yılında başbakan olmuş olan Mátyás Rákosi, başbakan yardımcısı olan Imre Nagy ile yer değiştirdi.

1956 karşıdevriminin hazırlanmasında ve karşıdevrimin kendisinde öncü bir rol oynayacak olan Imre Nagy Birinci Dünya Savaşı'nda Rusya'da savaş esiri olarak bulunmuş ve Macaristan'a 1921'de dönmüştü. 1925 ve 1927 arasında Macaristan Sosyalist İşçi Partisi'nin bir üyesiydi ancak 1928'de Viyana'ya ve sonrasında Sovyetler Birliği'ne sürgüne gitti. İkinci Dünya Savaşı esnasında Moskova'dan yayın yapan Kossuth Radyosu'nda editör olarak çalıştı. 1944'te Macaristan'a döndü ve 1952'de başbakan yardımcısı olana değin çeşitli bakanlık görevlerinde bulundu.

Nagy'ın komutası altında hükümet ekonomik planını gözden geçirmeye başladı. Sanayi büyümesi oranı yavaşlatıldı ve tarıma daha çok yatırım yapıldı. Küçük çiftçilere daha çok destek verildi; ve zorunlu sevkıyat gibi bazı şikâyetler anlayışla karşılandı. Reel ücretlerin değerini artırmak için fiyat kesintilerine gidildi; ulaşım sistemi geliştirildi ve daha fazla apartman inşa edildi. Ayrıca idari önlemler azaltıldı, kamusal yaşamda demokrasi güçlendirildi ve adalete aykırı bir biçimde yargılanan ve cezalandırılanlar serbest bırakıldı ve rehabilite edildi.

Maalesef halk, Imre Nagy yeni seçilmiş Ulusal Meclis'in ilk oturumunda bunları uygulama şansı veren bir program sunana değin partinin kendi hatalarını düzeltmek için geçirdiği yasa tasarısı konusunda bilgilendirilmedi. Dolayısıyla program partiye değil de gündeme gelen yanlışlıklara mahal veren Imre Nagy'a atfedildi. Kendi hatalarını kabul etmeyen ve bunları düzeltmek için partinin çabalarını kontrol etmeye çalışan Rákosi, Imre Nagy'ın lehine çalışmış ve kendisinin geçmişin hatalarına karşı savaşan biri görüntüsünde sahnede belirmesine izin vermişti.

Dolayısıyla, parti ikisi de doğru bir pozisyon almayı beceremeyen iki hizbe bölünmüştü. Rákosi ve grubu ülkenin ekonomik özelliklerini ta-

mamen göz ardı ederek eski dogmatik ve sekter siyasetlerine tutunurken, Nagy yanlışları düzeltmekten ziyade milliyetçi bir tavrı besleyen ve "partili olmayan" demokrasiyi geliştiren bir siyasi tutum almıştı. Rákosi, onu, geçmişin hatalarının düzeltilmesini savunan herkes için sonradan kullandığı bir terimle "revizyonist" ilan etmişti. Artık Nagy sadece hatalarını düzeltme endişesini güden gerçek komünistleri değil, aynı zamanda sosyalizme düşman öğeleri de kendi safına çekiyordu.

1955 yılının başında, Rákosi ve parti içerisindeki takipçileri eski öncü konumlarını bir sağ sapmaya karşı mücadele bahanesiyle tekrar kazanmaya çalıştılar ve aynı yılın Mart ayı içerisinde Nagy'ı partisinden ve hükümet makamından ayırmayı başardılar. 1953 yılı öncesine ait, böylesi yıkıcı sonuçlara yol açan eski siyasete dönüş ansızın gerçekleşmişti.

Şubat 1956'da düzenlenen Yirminci Kongre'de Sovyetler Birliği Komünist Partisi kişi kültünden açık bir şekilde koptu, yaratıcı Marksist düşünceye eski konumunu tekrar verdi ve sosyalist inşanın yöntemlerine ilişkin birtakım hayati çıkarımlarda bulundu. Maalesef Macaristan İşçi Partisi, kongrede başını Mátyás Rákosi'nin çektiği bir delegasyon tarafından temsil edilmişti. Her ne kadar geçmişte kendisi birçoğu Macaristan gerçekliğine aykırı olan çok sayıda uygulamayı körü körüne Sovyetler Birliği'nden kopyalamış olsa da, bu olayda Sovyet örneğini takip etmekte istekli görünmedi. Halka açık bir toplantıda Rákosi Macaristan İşçi Partisi'nin Sovyetler Birliği Komünist Partisi Yirminci Kongresi'nde henüz yapılan çıkarımları çoktan uygulamaya koyduğunu ilan etmişti. Bu konuşma yaygın bir memnuniyetsizlik ile karşılandı ve bu defa Yirminci Kongre'nin sadık bir destekçisi pozuna bürünen Imre Nagy'ın daha fazla destek görmesini sağladı.

1956 bahar ve yaz aylarında, hükümete karşı yöneltilen eleştiriler gittikçe sosyalizm karşıtı bir hal almaya başladı. "Demokrasi" talepleri dillendiriliyor ve "planlı sosyalist ekonomi" kavramına karşı bir huruç hareketi düzenleniyordu. Ayrıca bu kadar açık olmasa da Macaristan İşçi Partisi'nin öncülüğüne dair saldırılar da mevcuttu. Böylesi saldırıların büyük bir kısmı etkisini ve popülerliğini halkın büyük bir bölümünü, özellikle de öğrencileri yanlış yönlendirmekte kullanan Yazarlar Birliği

üyelerinin kaleme aldığı makalelerden alıyordu. Güz aylarının başlarında çok partili sistem ve Macaristan'ın Varşova Paktı'ndan çekilmesi yolunda talepler dile getirildi. Parti çizgisinin tutarlı bir hatta sahip olmadığı bir dönemde, halk kitleleri yolunu kaybetmişti ve birçoğu kendisini karşı-devrimcilerin saflarında buldu.

Dış müdahale

Bu esnada, emperyalist ülkelerin hükümetleri, aralarında eski Horthy rejiminin önde gelen siyasi ve askeri figürlerinin, faşist Ok-Haç'ın adamlarının ve ülkeyi terk etmiş olan diğer sosyalizm karşıtlarının olduğu Macar göçmenlerine gizlice yardım ediyorlardı. Bu gibi insanlara basılı süreli yayınlar ve radyo istasyonları sağlamak için her türlü maddi destek seferber ediliyordu.

1950 gibi erken bir tarihte Washington'da Macaristan, Yugoslavya, Çekoslovakya, Polonya, Litvanya ve Letonya'nın eski Hıristiyan Demokrat partilerinin göçmen temsilcilerinden oluşan bir Orta Avrupa Hıristiyan Birliği kurulmuştu. Birlik 1953 yılında kabul edilen nizamnamesinde "Orta Avrupa halklarının komünist zulmünden kurtarılması ve özgürlüğüne kavuşturulan ülkelerin Hıristiyan Demokrat ilkeler çerçevesinde yeniden örgütlenmesi" çağrısında bulundu. Birliğin asıl amacı "serbest girişimcilik ve özel mülkiyet temellerine dayanan bir iktisadi düzen kurmak"tı. Bu amaç doğrultusunda birlik şunları belirtiyordu: "Hür Dünya tekrar silahlanmak için her türlü fedakârlığı yapmak konusunda kesin bir kararlılığa sahip olmak zorundadır. Böylesi bir güç olmazsa, komünistlerin hüküm sürdüğü toprak parçaları özgürlüklerine kavuşamaz ve hatta Hür Dünya'nın kendisi bile ölümcül bir tehlike altında yaşamaya devam eder."

Haziran 1952'de yaptığı bir radyo konuşmasında ABD Senatörü Robert A. Taft şunları belirtiyordu: "Demir Perde'nin iki yanında da özgürlük güçleri örgütlenmelidir, böylelikle Kremlin'in gücünün azalması veya birliğinin bozulması halinde hazır durumda olacaklardır... Biz komünizm karşıtı yeraltı örgütlerine halkımız arasında özgürlük fikrini canlı tutmaları için yardım etmek zorundayız. Ve zamanı geldiğinde fırsatları değerlendirmeliyiz... Biz, bizim özgürlük anlayışımızı paylaşan her mazlum ulus içerisinde yeraltında faaliyet gösteren yerel unsurlardan faydalanmalıyız." Bu söylevin tam kaydı 2 Haziran 1952 tarihli *New York Times*'da basıldı.

Birleşik Devletler'de yayımlanan ve *Szabadság* (Özgürlük) adıyla bilinen bir Macar göçmen gazetesinde Macaristan Ulusal Meclisi'nde savaş sonrası milletvekili olarak bulunmuş olan bir Katolik rahip, Béla Varga, "kukla meclisin bir an önce dağıtılması" ve "kitle örgütlerinin" yasaklanması çağrısında bulundu. *Látóhatár* (Ufuk) adlı bir göçmen gazetesinin Mayıs-Ağustos sayısında ise eski Macaristan devlet başkanı Ferenc Nagy, şunları yazıyordu: "Göçmenler geleceğe ve mücadelenin nihai hedefine giden yolu tarif etmek konusunda ülke içerisinde bulunan insanlardan belki de daha muktedir konumdadırlar."

Ancak karşıdevrimci güçlerin bir araya gelmesi, Macaristan İşçi Partisi Merkez Komitesi'nin SBKP Yirminci Kongresi'nden çıkan dersleri en sonunda analiz etmeye ve uygulamaya başladığı 1956 yazında bir engelle karşılaşmıştı. Aynı yılın Temmuz ayında Merkez Komitesi eski siyasi yanlışları kınayan ve izlenecek doğru hattı ortaya koyan bir kararname yayımladı. Bu iyi bir kararnameydi ve sosyalist inşa sürecinde bir normalleşmeye işaret ediyordu. Ancak kararname çok geç ortaya çıkmıştı. Liderlik, karşıdevrimciler karşısında öylesine büyük bir zemin kaybetmişti ki, 18 Temmuz'da Mátyás Rákosi'nin görevden alınması ve parti genel sekreteri olarak Ernö Gerö'nün, Rákosi'nin yerini alması dahi olayların tırmanmasını engelleyemedi.

Başbakan Imre Nagy, Merkez Komitesi'nin kararnamesi ile ilişkilenemedi. Sonradan kendisinin henüz Aralık 1955'te iktidarı zor yoluyla almayı ve Macaristan Halk Cumhuriyeti'ni yıkmayı amaçlayan gizli bir örgüt kurmuş olduğu açığa çıkarılmıştır. Ocak 1956'da suç ortaklarına gizlice dağıttığı *Uluslararası İlişkilerin Beş İlkesi* adlı bir belgede Imre Nagy, bir sonraki güz mevsiminde kamusal talepler haline gelen çok partili sistemin kurulması ve Varşova Paktı'ndan çekilme çağrısında bulunuyordu. Komplocu arkadaşları Gábor Tánczos ve Balázs Nagy'ın (ikisi de sonradan Batı'ya kaçmıştır) yardımlarıyla Macaristan Bağımsızlık Savaşı esnasında, 1849 yılında Segesvár'da öldürülen ve genç bir devrimci şair olan Sándor Petőfi'nin adını alan Petőfi Kulübü'nden Macaristan İşçi Partisi'ne ve devlete düşmanca bir saldırı için destek zemini yaratmak adına faydalandı. Bu insanlar silahlı bir kalkışmayı yönlendirmek için,

bir tanesi Budapeşte Polis Merkezi'nde konumlanmış olan özel yeraltı gruplarını örgütlediler.

17 Temmuz 1956'da, Roma Radyosu bir duyuru yaptı: "Hür Dünya'da ikamet eden Macarlar, rejimin devrilmesi için son bir itici güç sağlayacak olan yabancı siyasi yardımı garanti altına almak adına muazzam bir hareketlilik başlattı." 11 Ekim'de aynı radyo istasyonu başka bir duyurı daha yaptı: "Komünistler iktisadi açıdan başarısızlığa uğradılar. Siyasi olarak çözülüşleri ise devam etmektedir." İki gün sonra BBC, Macar dilinde hazırladığı programda aşağıdaki detaylı emirleri duyurdu: "Demokratik katılımcılık yerine demokrasi ve yabancı vesayeti yerine bağımsızlığın yanı sıra, Sovyet ordusunun geri çekilmesi ve Sovyet-Macaristan anlaşmalarının halka açıklanması yönündeki talepler ileri sürülmelidir."

Karşıdevrim

23 Ekim 1956 Salı günü öğleden sonra, yaklaşık saat 3'te, Peşte'de bulunan Petőfi heykeli önünde gösteri yapmak için toplanmış bazı üniversite öğrencileri, 1830-31 Polonya ayaklanmasında ve sonrasında Macaristan İstiklal Savaşı'nda savaşmış bir Polonyalı ordu subayı olan József Bem'in anısına dikilmiş Bem heykelinin önünde gösteri düzenleyen kalabalık bir başka öğrenci grubunun bulunduğu Tuna'nın diğer tarafındaki Budin yönünde yürümeye başladılar.

Bir önceki hafta sonu üniversitelerde, yazar ve gazeteci kulüplerinde gerçekleşen çeşitli toplantılarda ana talep Macaristan İşçi Partisi Kongresi'nin toplanması ve tüm düzeylerde, Merkez Komitesi'ni de içerecek şekilde, yeni bir önderlik seçilmesiydi. Bu bağımsız, tamamen demokratik ve Sosyalist Macaristan yönünde bir çağrıydı. Gerçekten de Rákosi'nin görevden alınması ve yerine Imre Nagy'ın geçmesi çağrısında bulunan Yazarlar Birliği'nin bir kararnamesi "karşıdevrimci girişim ve isteklere" karşı özellikle uyarıda bulundu.

Sonrasında gerçekleşen olayların silsilesini tam olarak ortaya çıkarmak zordur, zira "görgü tanıklarından" gelen raporlar birbirleriyle çelişmektedir. 11 Kasım'da *The Observer*'de yayınlanan George Sherman'ın hikâyesine göre: "Bu öğrencilerin birçoğu Meclis binasının ötesine geçmedi, zira Kossuth Meydanı'na akın ettikleri zaman öğrenciler ve halkın diğer kesimlerinden oluşan büyük bir kalabalık zaten toplanmıştı. Bazıları Imre Nagy'ın adını haykıran kalabalığa karıştı ... diğerleri şehrin başka bölgelerine gösteri yapmak için giderlerken, bir kısmı da üniversitelerine döndüler. Ortak bir örgüt görüntüsü ortadan kalkmıştı." Bir görgü tanığı olan Sherman gösterinin erken saatlerinde "ilk baştaki örgütlü görüntünün yürüyüşe katılan diğerlerinin fazlalığı karşısında ortadan kalkmaya başladığını" yazıyordu.

Üç yıl boyunca Budapeşte'de yaşayan ve o gün meydana gelen olaylar hakkında *Daily Worker* için yazan Charlie Coutts şunları belirtiyordu: "Ulusal bayrağı sallayan ve Gerö'nün istifasını isteyen genç insanların el

koyduğu birçok askeri kamyonun bir tanesinin üzerinde Parlamento'dan, Sztalin'e gittim. Oraya vardığımızda, yaklaşık 100.000 kişi devasa bir Stalin heykelinin önünde zaten toplanmıştı. Saat dokuz buçuktan kısa bir süre sonra heykel sevinç tezahüratları eşliğinde yıkıldı, ancak yıkılan sadece heykel değildi. Kalabalık ayrıca sendika merkez binasının tepesinde bulunan Kızıl Yıldız'ı da paramparça etti. Komünizm karşıtlarının artık kendilerini belli ettikleri hayli açıktı."

Büyük bir kalabalığın takip ettiği iki yüz kişilik bir öğrenci grubu radyo istasyonuna gitti. Radyo istasyonu çalışanları kalabalığı balkondan bir Macaristan ulusal bayrağı sarkıtarak karşıladılar. Yeni öğrenci örgütünün 14 maddeden oluşan programını radyodan yayımlamak talebiyle bir delegasyon binanın içerisine gönderildi. İstekleri reddedildi, ancak halen bu konuyu tartışırlarken ortalığa tutuklandıkları yönünde bir söylenti yayıldı. Delegeler balkona çıktıklarında kalabalığın içerisinde hayli yaygın olan bir grup sorumsuz fanatik, kalabalığa seslenmelerini engelledi.

Radyo binasının pencereleri taşlandı. Kalabalık, delegasyonun ziyaretini kaydetmek için hazır bekleyen bir hareketli kayıt aracına saldırdı. Bir başka araç ateşe verildi. Bu aşamada öğrenciler ve genç işçiler gruplar halinde olay yerini terk ettiler; ancak sonrasında göstericilerden oluşan silahlı birlikler olay yerine geldiler. Bu insanlar askeri barakalara zorla girmişler ve sonrasında radyo binasına saldıracakları silahlara el koymuşlardı. Muhafızlar bu insanları su hortumları kullanarak uzaklaştırmaya çalıştılar. Ancak bu girişimleri başarısızlığa uğradı ve göz yaşartıcı gaz kullandılar.

Bütün olaylara şahit olan Charlie Coutts'a göre: "Şimdi en fazla rahatsız edici durum her bir grupta olduğu görülen görece yaşı daha büyük kimselerin, grupları gidilecek yol konusunda yönlendirmeleri ve atılan sloganlara öncülük etmeleriydi. Ben bir askeri cephaneliğe zorla giren ve ellerinde tüfeklerle dışarı çıkan deri yağmurluklar içerisindeki üç yaşça büyük adam tarafından yönlendirilen böylesi bir grup gördüm."

Kalabalığın bir kısmı yakınlardaki bir inşaat alanından alınan tuğlalarla kendisini silahlandırmış ve radyo binasına girmeye çalışmıştı. Nöbetçiler havaya ateş açtılar. Kalabalığın içerisinde bulunan silahlı kişiler, ateşe

karşılık verdiler ve altı nöbetçiyi öldürdüler. Sonrasında iki askeri kamyon daha bitişikteki binayı işgal etmek için ilerleyen silahlı adamlarla dolu olarak bölgeye vardı. Daha fazla nöbetçi öldürüldükten ve birkaçı da yaralandıktan sonra ateşe karşılık verme emri verildi. Artık saldırganlar el bombaları kullanıyorlardı. Güruh binaya zorla girince, radyoda çalışan işçiler yayın istasyonunu kullanmalarının önüne geçtiler. Saldırganlar makineli tüfekler getirdiler, ancak radyo yine de yayın yapmaya devam ediyordu.

Artık saldırı İçişleri Bakanlığı, tren istasyonları, telefon santralleri ve diğer önemli binalara da sıçramıştı. Durum dikkatli bir şekilde planlanmış bir karşıdevrim özelliği kazanmaya başlamıştı.

Ertesi gün *Daily Express*'e Sefton Delmer şunları yazmıştı: "Bugün tarihin en büyük olaylarından bir tanesine tanıklık ettim. Budapeşte halkını ... Sovyet derebeylerine açık bir isyan içerisinde sokaklara çıkarken gördüm. Onlarla birlikte yürüdüm ve kızgın ve soylu kalabalık Macaristan bayrağında bulunan Sovyet amblemini yırtıp atarken sevincimden neredeyse gözyaşı döktüm ..." Britanya basının yansızlığı buraya kadardı.

Genel grev

Gece saatlerinde Parti Merkez Komitesi bir araya geldi ve durumu tartıştı. 24 Ekim sabah saat 8.13'te, başbakanlık makamından Mart 1955'te alınmış olan Imre Nagy'ın görevine tekrar dönmesi için Merkez Komitesi'nin Macaristan Halk Cumhuriyeti Başkanlık Konseyi'ne öneri sunduğu radyodan duyuruldu. Ayrıca Merkez Komitesi'nin Ernö Gerö'yü de parti Birinci Sekreterliği'ne getirdiği bildirildi.

Imre Nagy'ın tekrar başbakan olarak atanması önerisi göstericileri memnun etmişti; ancak Ernö Gerö'nün atanmasından hiç de memnun değillerdi. Dakikalar içerisinde göstericiler genel grev çağrıları yapan broşürler eşliğinde sokakları doldurdular.

Sabah erken saatlerde, gün doğumunda, Macar askeri birlikleri ve tankları kente girmeye başlamıştı ve şehirdeki hayatın kısa sürede normale döneceği görülüyordu. Macaristan ordusu durumla başa çıkıyor ve düzeni tesis ediyor gibi görünüyordu, ancak sabah 9'da şu duyuru geldi:

> "Gece boyunca süren karşıdevrimci çetelerin silahlı saldırıları son derece ciddi bir duruma yol açmıştır. Haydutlar fabrikalara ve kamu binalarına zorla girmişler ve birçok sivili, ulusal savunma güçleri üyelerini ve devlet güvenlik organları savaşçılarını katletmişlerdir. Hükümet bu kanlı saldırılara hazırlıklı değildir ve dolayısıyla Varşova Anlaşması koşulları altında Macaristan'da konuşlanmış Sovyet birliklerinden yardım istemişlerdir. Hükümetin talebine uygun olarak, Sovyet birlikleri düzenin sağlanmasında görev almaktadır."

Gerçek sıkıntıları dile getiren asıl göstericiler ile durumun kontrolünü ele geçirmiş bulunan karşıdevrimciler arasında hiçbir ayrım yapmayan bu duyuru, hükümete karşı muhalefetin birleşmesine ve halkın Sovyet birliklerini kullanma kararına karşı ayağa kalkmasına yol açtı.

Sovyet birlikleri ve zırhlı araçları şehre girdikçe, binlerce insan yuhalamaya ve "Ruslar, evinize dönün" diye bağırmaya başladı. Macar birlik-

lerinin disiplini bu aşamada bozulmaya başlamış gibi göründü. Birçok asker safları bozup dağılırken, bir kısmı da karşıdevrimcilerin safında çarpışmaya başladı. Eşlik ettiği tanktan ayrılan bir Sovyet zırhlı aracı ters çevrildi, içerisindeki askerler öldürüldü ve araba ateşe verildi. Silahlı karşıdevrimciler sokaklardaki kalabalığa karışmışlardı ve birçok durumda Sovyet tanklarına ve zırhlı araçlarına ateş açıyorlardı. Ateşe karşılık verildiği durumda bazen silahsız göstericiler de ölüyor ya da yaralanıyordu.

Öğlen saatlerinde Imre Nagy, Budapeşte halkına kavgayı bırakması ve "barışçıl ve yaratıcı işlerine" geri dönmesi çağrısında bulundu. Nagy göstericilere "Macaristan'ın sosyalizm yürüyüşünün bizim ulusal özelliklerimize uygun bir biçimde gerçekleşeceği" sözünü verdi. "Barışçıl gösteriler yapan Macaristan gençliğinin içerisine karışan düşman unsurlara" göndermede bulunduktan sonra işçilere "fabrikaları ve makineleri savunma" çağrısında bulundu.

Bu yayın yerel parti örgütlerini dağıtmak ve işçileri kendi taraflarına çekmek amacıyla isyancıların nüfuz etmeye çalıştığı ve komünist işçilerin liderliği altında örgütlü fabrika muhafızlarının oluşturulması sonucunda zaten gergin olan fabrikalar ve atölyelerde olumlu bir yankı bulmuştu.

Ganz vagon fabrikasında, şafakla birlikte bir fabrika muhafız örgütü oluşturulmuştu ve Csepel Demir-Çelik fabrikasında karşıdevrimciler silahsızlandırılmış ve bu bölgelerden kovalanmışlardı. Bu fabrikada düzenin tesis edilmesinden sonra işçiler radyo istasyonundan yayımlanan bir çağrıda bulundular:

> "Csepel Demir-Çelik fabrikası işçileri gerici saldırıyı içten bir şekilde ifşa eder ... Macar anne ve babalar, bu gereksiz kanın durması için çocuklarınızı geri çağırınız ... Genç entelektüeller, Macar öğrenciler, bu trajik saatlerde, ulusumuzun içinde bulunduğu bu meşakkatli durumda size çağrıda bulunuyoruz."

Sonrasında Melbourne'da düzenlenecek olan Olimpiyat Oyunları'nı (sadece üç ay vardı) akılda tutarak, Csepel Fabrikası işçileri ayrıca "Macaristan'da bulunan tüm sporcu topluluğa, Olimpiyatlar için hazırlanan seçkin sporculara ve Macaristan uluslararası futbol takımının

üyelerine" aşağıdaki cümlelerle seslendi:

> "Artık sporcularımızın geleceği tehlikededir. Biz kimsenin bir diğerinin kanını akıtmasını istemiyoruz; biz Macar gençliğimiz için daha iyi ve mutlu bir hayat yaratmak arzusundayız. Ülkemizin spor yaşantısı devasa bir sınavın eşiğinde durmaktadır. Bu ne kadar moral verici olursa ve Macar ulusal bayrağı Melbourne'da tekrar göndere çekilirse kendimizi o kadar mutlu hissedeceğiz!"

Bu hikâye diğer birçok fabrikada ve işyerinde tekrar edildi. Tuna Rıhtımı'nda işçiler göstericilerin içeri girmesini engelledi. Kızıl Yıldız traktör fabrikasında herhangi bir olay meydana gelmedi. Long Mühendislik fabrikasında ve Klement Gottwald fabrikasında Nagy'ın konuşması dikkatle dinlendi ve bu doğrultuda harekete geçildi. Sabahın erken saatlerinde tramvay işçileri normal bir biçimde çalıştılar, ancak tramvaylar caddelere çıkar çıkmaz üzerlerine ateş açıldı.

Öğlen konuşmasında Imre Nagy silahlı çatışmalara karışan herkesin silahlarını öğleden sonra 2 itibariyle bırakması durumunda eylemlerinden sorumlu tutulmayacaklarına dair bir söz vermişti. Sürenin sona ermesinden birkaç dakika evvel, hükümet isyancılara silahlı mücadeleye devam ederek ölüm cezası almaları ihtimalini artırdıklarını hatırlatarak, süreyi akşam 6'ya kadar uzattı.

Akşam saat 8'de radyoda yayımlanan bir haber bülteni Budapeşte 13. Bölge'de bulunan Parti Komitesi önünde ve Robert Károlyi Meydanı Kışlası yakınında ağır çatışmaların halen sürdüğünü duyurdu.

Saat 8.45'te, tüm hayatı boyunca komünist olan, Merkez Komitesi üyesi János Kádár radyodan halka yeni bir çağrı yaptı. Mátyás Rákosi rejiminden muzdarip Kádár, 1951 baharında uydurma suçlamalarla tutuklanmış, 1954'te serbest bırakılmış ve itibarı iade edilmiş ve Temmuz 1956'da Macaristan İşçi Partisi Siyasi Komitesi'ne seçilmiş bir insan olarak konuştu. Partinin doğru bir tutum takındığını kabul eden ve "işçi sınıfı düzenine karşı kanlı ancak aynı zamanda tamamıyla ümitsiz mücadelelerini ısrarcı bir biçimde sürdürenleri teslim ya da tam bir yenilginin beklediğini" söyleyen Kádár bununla birlikte şunları belirtmişti: "Biz kaos boyunca doğ-

ru yoldan sapan birçok insanın, özellikle rejimimizin bilinçli düşmanları olarak göremeyeceğimiz birçok genç insanın arkasına sığınan ve savaşlarını el altından yürüten birçok insanın farkındayız." Kádár bu gibi kişilere "gönüllü olarak teslim olma" ve "kendi hayatlarını ve geleceklerini kurtarma ve dürüst insanların safına dönme fırsatlarını değerlendirme" çağrısında bulundu.

Gün içerisinde Parti Merkez Komitesi, bütün ülkedeki komünistlerin silahlandırılmasını kararlaştırmıştı. Ancak işçiler, Imre Nagy'ın liderliği altında henüz yemin etmiş olan hükümete, fabrikalarına yönelik saldırıları püskürtmek adına silah çağrısında bulunduklarında, talepleri reddedildi. Ertesi gün isyancılara karşı silahlı eylemi yönetmek için kurulan bir komite geri çekilen silahlanma grupları dağıtmak adına sokağa çıkma yasağı ilan etti. Bu emir artık elini açık oynamaya başlamış olan Imre Nagy tarafından iptal edildi.

25 Ekim'de halkın büyük çoğunluğu işlerine geri dönmüştü. Birçok fabrika ve ofise göstericilere merhamet talep eden dilekçeler veriliyordu. Sendikalar Merkez Konseyi'nin gazetesi olan *Nepszava* önündeki caddede toplanmış olan sendikacı kalabalığına, derginin editörü balkondan konuşma yaptı. Kendisi gazetenin savaşmayı bırakmış olan herkes için tam bir af, ortak mülkiyetin savunulması ve Sovyet birliklerinin geri çekilmesi için bir çağrı yaptığını söyledi. Ayrıca kalabalığa "Romanya ve Çekoslovakya'ya verilmiş eski Macaristan topraklarının ülkeye iade edilmesi yönündeki öfkeli sloganlar" ile kafalarını bulandırmamaları gerektiğini söyledi, "zira böylesi bir zamanda komşu ülkelerin sempatisine ve anlayışına" ihtiyaç vardı. Kalabalık buna büyük bir gürültüyle onay verdi.

Charlie Coutts şöyle yazmıştı: "Öğlen saatlerinde gösterinin başlangıcını gördük. Bir Rus tankı, üzerinde göstericiler olduğu halde parlamentoya doğru ilerliyordu; ve göstericiler tank mürettebatıyla sohbet ediyor ve sigara alışverişinde bulunuyorlardı. Kafile yolda yaklaşık 50.000 kişiye ulaştı. Parlamento binası önünde iki Rus tankı ve üç zırhlı araç vardı. Çevresinde toplanmış halka hitap eden Rus kumandanı çatılardan patlayan bir makineli tüfek ateşi kendisini öldürürken aslında şunları söylüyordu: "Burada, Macaristan'da olmayı hiç istemiyorum." Ayrıca yaklaşık 30 Ma-

car aynı yaylım ateşiyle öldürülmüş veya yaralanmıştı.

Aynı gece BBC olayı başka bir şekilde vermişti; buna göre Sovyet tankları ateş açmış ve 600 silahsız sivili katletmişti.

Bütün bunlar olurken, Macaristan İşçi Partisi'nin Merkez Komitesi toplanmış ve Ernö Gerö'yü Merkez Komite Birinci Sekreterliği görevinden azletmeyi kararlaştırmıştı. Yerine János Kádár getirildi. Kendisi hemen aşağıdaki duyuruyu yayınladı:

> "Kendimizi içinde bulduğumuz vahim durum, içerisine çeşitli öğelerin karıştığı bir olgudur. Katılımcıların ezici çoğunluğunun amaçları doğrultusunda barışçı bir biçimde başlayan gençliğin bir kesiminin gösterisi, birkaç saat zarfında içerisine sızan antidemokratik ve karşıdevrimci öğelerin emellerine göre halk iktidarına karşı silahlı bir saldırıya dönüşecek şekilde yozlaşmıştır."

Kádár'ın yayınını, Imre Nagy'ın yaptığı bir radyo konuşması takip etti. Nagy konuşmasında "Macaristan hükümeti diğer tüm konuların yanı sıra, Macaristan'da konuşlanmış bulunan Sovyet güçlerinin de ülkeden çekilmesiyle ilgili olarak Macaristan Halk Cumhuriyeti ve Sovyetler Birliği arasındaki ilişkiler üzerine müzakereleri başlatmakta olduğunu" duyuruyordu.

İşçi konseyleri

Fabrikaların savunulmasının bir aracı olarak işçi konseylerinin örgütlenmesine, ilk başta komünist işçilerin girişimi ve Macaristan İşçi Partisi Merkez Komitesi'nin teşvikiyle 25 ve 26 Ekim'de girişildi. Ancak Nagy hükümeti konseylere silah sağlamayı kabul etmediği için, bunların etkisi sınırlı kaldı. Kısa zaman içerisinde, bazı fabrikalardaki gerici güçler de, fabrikalara sızmış olan silahlı isyancıların da çoğunlukla içerisinde bulunduğu sözümona işçi konseylerini örgütlemeye başladılar. 28 Ekim'den sonra, bu işçi konseylerinin bir kısmı komünistleri dışarıda bırakacak şekilde yeniden örgütlendi.

1950 başları ile 1954 sonları arasında Macaristan'da gerçekleşen hızlı sanayileşme süresince köylülerin ve daha önce hiç çalışmamış olan bazı toplumsal kesimlerin arasından yaklaşık 300.000 yeni sanayi işçisi fabrikalarda çalışmaya başlamıştı. Çatışmalar sona erdikten sonra Budapeşte'nin en büyük 16 fabrikasında yer alan işçi konseyleri incelendiğinde, çoğunluğu önemli pozisyonlarda yer alan kişilerin içerisinde eski toprak sahipleri, fabrika sahipleri ve Horthy rejimi ile bağlantılı resmi görevliler olduğu ortaya çıktı. Tekrar örgütlenen işçi konseylerinin bir kısmı, Nagy hükümetinin hemen silah sağlamış olduğu yeni fabrika muhafızlarını tayin etmişti.

26 Ekim'de, Sendikalar Merkez Konseyi'nin yayın organı olan *Nepszava* çatışmalar başladıktan sonraki ilk sayısını yayınladı. Bu sayı, kan dökülmesine son verilmesi ve kolektif mülkiyetin savunulması çağrısında bulundu. Dağıtımcılar gazete demetlerini açarlarken, gazetelerine el koyan, bunları binanın önüne yığan ve ateşe veren kişilerin saldırısına uğradılar. Ellerinde gazetenin kopyasıyla yoldan geçen kişiler, bunları yırtıyorlar ve ateşe atıyorlardı. Gazetelere el koyan bu kişiler sonrasında kendi gazetelerini, *Igasz* (Gerçek) dağıtıyorlardı. Bu gazete mücadeleye devam çağrısı yapıyor ve hedefe ulaşmak için savaşılması gerektiğini vurguluyordu.

Takip eden günlerde Macaristan İşçi Partisi'nin artık işçi sınıfına ön-

derlik etmeyi bıraktığı ve yaygın bir kafa karışıklığının anarşiye yol açtığı belirginleşmişti. 30 Ekim'de, isyancılar parti merkezlerine saldırmaya başladılar.

Charlie Coutts bir kez daha *Daily Worker*'e haber geçmek için olay yerindeydi. Kendisi çatışmaların bir kısmına şahit olmuştu. Saldırganların çoğu gençti. Bunlar, içeride saklanan eski, gizli polisin (AVH) en korkunç unsurlarına karşı mücadele verdiklerini söylüyorlardı. Ancak ertesi gün, binayı ele geçirdikten sonra Charlie Coutts yalnızca sıradan polislerin ve Macaristan İşçi Partisi'nin sivil üyelerinin hırpalanmış cesetlerini gördü. Yazar "bu aşamada kendilerini kimlerin yönlendirdiğini görmek için, ne kadar samimi olurlarsa olsunlar isyancıların arka planına bakmanın ne denli önemli olduğunu fark ettim" diye yazmıştı. İki gün sonra bir öğrenci Charlie Coutts'a, saldırının, savaş öncesinde Horthy ordusunda bir subay olan, sonradan Macaristan İşçi Partisi'ne kaydolan ve Sovyet Askeri Akademisi'nde iki yıl okuyan, ama karşıdevrimin başında muhalif güçlerin başına geçen Albay Malétar tarafından yönetildiğini söylemişti. Kendisinin rütbesi bu tarihten sonra Imre Nagy yükseltilmiş ve Ulusal Muhafızların başına getirilmişti.

Parti merkezlerine düzenlenen bu saldırı Ulusal Savunma Bakanlığı'nın şu duyurusundan hemen sonra gelmişti: "Silahlı gruplar karşısında çarpışan Sovyet birliklerinin Budapeşte'den çekilişi tam anlamıyla devam etmektedir" ve "Macaristan ordusuna ait birlikler, polis kuvvetleri ve silahlı işçilerden oluşan müfrezeler düzeni sağlama işini üstlenmektedirler."

Aynı gün öğleden sonra Imre Nagy radyodan kabinenin tek partili sistemi lağvettiğini ve hükümeti "1945'te olduğu gibi koalisyon partilerinin arasındaki demokratik dayanışma temelinde" oluşturduğunu duyurdu. Kısa süre zarfında, sayıları 70'ten fazla ve Macaristan Yaşam Partisi, Hıristiyan Demokrat Parti, Macar Hıristiyan Partisi, Ulusal Destek, Hıristiyan Cephesi, Katolik Halk Partisi ve Ok-Haç Partisi gibi burjuva ve faşist partileri de içeren partiler ve örgütler bu duyuruya dayanarak kuruldular. Charlie Coutts *Daily Worker* için kaleme aldığı haberde şu konuya dikkat çekmişti: "Şimdi eski siyasetçilerin gençlik ve öğrencilerin verdiği mücadeleden faydalanmak üzere ortaya çıktığını hissetmekten kendimi

alamadım." Bu dönemde olayların girdiği yönü fark eden Macaristan İşçi Partisi içerisindeki sadık Marksist-Leninistler, Macaristan Sosyalist İşçi Partisi olarak adlandırılacak olan yeni bir partiyi örgütleme işine girişmişlerdi.

Görev yeminini çiğneyen Imre Nagy bundan sonrasında bir kapitalist restorasyon programına destek veren Zoltán Tildy'nin de içerisinde yer aldığı bir "iç kabine" kurarak Ulusal Meclis'i lağvetti.

31 Ekim'de, "Kardinal Başpiskopos Jozsef Mindszenty'i haklarından mahrum bırakan tedbirlerin geçersiz olduğu ve Kardinal'in hiçbir sınırlama olmadan tüm sivil ve dini haklarını yerine getirmekte özgür olduğu" duyuruldu. 2 Kasım'da Mindszenty (Budapeşte'de düzenlenen bir basın konferansında) Batı'ya Macaristan'ın Sovyetler Birliği'ne karşı mücadelesinde yardım çağrısı yaptı; ertesi gün bir radyo yayınında şunları söylüyordu: "Biz özel mülkiyet taraftarıyız." Aynı gün Imre Nagy Macaristan'ın Varşova Paktı'ndan tek taraflı olarak çekildiğini duyurdu ve kendi "iç kabinesini", diğer karşıdevrimcilerin yanı sıra isyancıların kumandanı olan Pál Malèter'i Savunma Bakanı olacak şekilde yeniden inşa etti. Kabinede János Kádár'ın ismi de geçiyordu, ancak Kádár bir önceki gün Antol Apro, István Kossa ve Ferenc Munnich ile birlikte bir geçici Macaristan Devrimci İşçi ve Köylü hükümetini kurduğunda Nagy ile ipleri koparmıştı.

Bu esnada, Halk Cumhuriyeti'nin merkezi organlarını tamamen ortadan kaldırdığını düşünen Nagy ve komplocu arkadaşları, esasında burjuva ve faşist öğelerden oluşan sözümona "devrimci komiteler" ile devlet iktidarının yerel organlarını, konseyleri, yerel idari kurumları ve iktisadi yönetim dairelerini ikame etmeye başlamıştı. Ulusal Muhafızlara karşıdevrimcileri ve savaş suçlularını almaya başladılar. Toplamda 17.000 siyasi ve adli hükümlüyü serbest bırakarak silahlandırdılar ve bunları Budapeşte'de bir Beyaz Terör estirmeleri için kullandılar.

Beyaz Terör esasında, Imre Nagy'ın genel bir ateşkes emri vermesinden ve silahlı kuvvetlere yalnızca saldırıya uğradıkları zaman ateş açmalarını buyurmasından sonra, 28 Ekim'de başlamıştı. Bu emir karşıdevrimcilere toptan bir katliam ve linç sağanağı başlatmaları için yeşil ışık

yakmıştı. Ekim ve Kasım 1956 Beyaz Terörü, 1919 ve 1920'nin Horthy'ci Beyaz Terörü'nü örnek alıyordu. Dizginlerinden boşalmış bir katliam cümbüşünde Horthy günlerinin eski idari ve askeri yöneticilerine sıradan suçlular eşlik ediyordu. Alelacele örgütlenmiş terörist müfrezeleri birkaç gün içerisinde 234 silahsız vatandaşın canına kıydı; 3000 sadık ilerici insan hapsedildi ve 10.000'den fazla kişiden oluşan bir ölüm listesi hazırlandı. Sözü, kendisinin ve bir İsveçli gazetecinin Bazja'da, 2 Kasım tarihinde ne gördüğünü tarif eden Charlie Coutts'a bırakalım:

> "Elinde, önünden kaçmanın mümkün olmadığı bir tomson hafif makineli tüfekle genç bir adam, apartman bloklarının camlarına bakarak yolun ortasında duruyordu. Bir diğeri bir kâğıt parçası taşıyarak kendisine eşlik ediyordu. İkisi de aşikâr biçimde doğru adresi bulduklarına karar vererek oraya baktılar ve içeri girdiler. Biz yürümeye devam ettik ve köşeyi döndüğümüzde içeriden tek bir tomson hafif makineli tüfek patlaması geldi. Ancak bundan sonra, isimler ve adreslerden oluşan listeleri elinde tutan kimseler tarafından evlerinde öldürülen insanlardan bir tanesine şahit olduğumuzu fark ettik."

Imre Nagy'ın rolü

1956 yazında, Miklós Horthy diktatörlüğü altında başbakanlık görevini ifa etmiş olan Miklós Kállay bir Güney Amerika turuna çıkmıştı. Kendi suçlarının sonuçlarından kaçmak için Güney Amerika'da sığınak arayan, birçoğu faşistlerden oluşan bir gruba hitap eden Kállay "Macaristan'ın kurtuluşunun" yakın olduğunu duyurmuş ve "yakında eve gidebiliriz" demişti.

Macaristan'ı "kurtarmak" için emperyalistler tarafından seçilen adam Imre Nagy'dı. 6 Eylül'de Batı Almanya menşeli *Tagesspiegel* şunları belirtmişti: "Stalin'in ölümünden birkaç ay sonra Imre Nagy Macaristan başbakanı oldu ve başbakan olarak birçok önemli reformun sözünü verdi ve bunları uygulamaya geçirdi ... Imre Nagy yakında muzaffer olacaktır." 26 Eylül tarihinde BBC şöyle söylüyordu: "Macaristan halkının 1953-54 yıllarında gerçekleşen yarım kalmış önlemlerin başarısızlığından ders alacağı umuduyla Imre Nagy'a ayrıca belirli bir güven beslediğinden hiçbir kuşku yoktur."

Ancak Nagy'ın yalnızca geçici olarak benimsendiği, Roma Rad-yosu'nun 13 Ağustos tarihli bir yayını ile zaten açıklığa kavuşmuştu. Macaristan'da Imre Nagy'a ve Yugoslavya'da Tito'ya biçilen rolleri karşılaştıran radyo şunu ilan etmişti: "Eğer Macaristan'ın Titocuları Rus birliklerinin geri çekilmesini sağlarlarsa ... bırakın da bir ya da iki ay boyunca Titoizm galebe çalsın, Macaristan'ın Titocularının, milliyetçi komünistlerin, Macar milletinin sağduyusu ve artan memnuniyetsizliği karşısında ortadan kaldırılması için halen zaman gereklidir."

Eğer Macaristan'daki karşıdevrimciler, ülke dışındaki göçmen grupları ve emperyalist güçlerin temsilcileri Imre Nagy tarafından başlatılan sürecin bir nevi yarı komünist veya "milliyetçi komünist" sistemi bir noktada durduracağını düşündülerse bile, Nagy'ın bayrağı altında toplanmayacaklardı. En baştan beri zaman olgunlaştığında Nagy ile yola devam edileceğini ya da bir tarafa atılacağını fark etmişlerdi.

3 Kasım'da "Ulusal Komite" önemli bir talep ilan etti. Bu, Macaristan

İşçi Partisi bürolarına yapılan saldırıyı yönlendirmiş ve sonrasında pencerelerde yan yana dizilmiş hoparlörler ve makineli tüfeklerle birlikte bina içerisinde kendi karargâhını kurmuş olan gruptu. Şimdi Nagy hükümetinin durumun kontrolünü kaybettiğini (bu iddia doğruydu) ve yeni hükümetin ordu tarafından oluşturulması gerektiğini ilan ediyorlardı. Açık bir biçimde "Titoculuk" döneminin sonu gelmiş ve askeri bir darbe ile yeni bir faşizm kurarak yola devam etme zamanı gelmişti. Yazışmalarından birinde Charlie Coutts şunları belirtiyordu:

> "Böylesi günler Macaristan'daki sosyalizmin Macar halkının istekleriyle örtüşmesi ve geçmişe ait hata ve suçların düzeltilmesi gerektiği yönündeki taleplere cevaben değişen politikalara karşı beslenen büyük umutlarla başlamıştı. Şimdi ise işçi sınıfının bin bir zorlukla elde ettiği kazanımların kaybedilmesi ile ve yeni bir dünya savaşına sebep verebilecek şekilde Orta Avrupa'da bir ülke kurulması ile sonuçlanacak gibi gözükmektedir ... Bu, tüm muhalefeti süpürmeye ve iktidara yürümeye niyetlenenler için uygun bir zamandı."

János Kádár'ın rolü

4 Kasım'da Başkanlık Konseyi ortaya çıktı ve Imre Nagy'ı görevlerinden azletti. Konsey János Kádár'ın liderliği altında yeni bir Devrimci İşçi ve Köylü Hükümeti tayin etti. Yeni hükümet, Başkan István Dobi'ye yemin etti. Aynı zamanda henüz kurulmuş Macaristan Sosyalist İşçi Partisi'nin yeni geçici Merkez Komitesi oluşturuldu ve bu komite, hiç vakit kaybetmeden eski Macaristan İşçi Partisi'nin tüm örgütlerine, yeni partinin örgütleri olarak kendilerini yeniden inşa etmeleri ve karşıdevrime karşı mücadele etmeleri çağrısında bulundu. Yeni Macaristan Sosyalist İşçi Partisi'nin desteğini alan János Kádár, Sovyet birliklerini yardıma çağırdı.

Çoğunlukla János Kádár'ın omuzlarına binmiş olan yük devasa boyutlardaydı. Sovyetler Birliği'nin askeri yardımı antikomünist hissiyatın yüksek olduğu ve Sovyet karşıtı histerinin tüm ulus ölçeğinde bir heyecan kasırgası yaratacak kadar ateşlendiği bir dönemde gelmek zorundaydı. Bu, ülkede kontrolü ele geçirmeye çalışan yalnızca silahlı karşıdevrimcilere ve paralı askerlere karşı değil, aynı zamanda adil bir davanın peşinde koştuklarına inanan binlerce genç Macar'a ve dürüst işçiye karşı da savaşmak anlamına geliyordu. Ancak bunun tek alternatifi Pál Maléter'in liderlik edeceği yeni bir faşist diktatörlüğe boyun eğmekti.

János Kádár karşı karşıya kaldığı görevden kaytarmadı. Sabah saat sekizde yaptığı bir radyo konuşmasında Macaristan Devrimci İşçi ve Köylü Partisi'nin resmen göreve başladığını duyurdu ve bütün işçi, köylü, entelektüel, genç, asker ve resmi görevlilere "ulusumuzun adil mücadelesini desteklemek ve halkımızın demokratik sistemini savunmak" ve "karşıdevrimci çeteleri silahsızlandırmak" çağrısında bulundu. Örgütlü işçileri "gecikmeksizin işlerinin başına dönmeye"; köylüleri "topraklarını savunmaya" ve öğrencileri "yanıltılmalarına" engel olmaya davet etti.

Radyo yayını boyunca, "halkımızın demokratik ve sosyalist sistemini tüm saldırılara karşı" korurken ve "sosyalist kazanımlara" sahip çıkarken aynı zamanda tüm eski şikâyetlerin ele alınacağı sözünü veren yeni

hükümetin 15 maddelik programının bir taslağını çizdi. Program ayrıca "bürokrasinin lağvedileceğini" ve çiftçilerin "zorunlu sevkıyatlarına bir son verileceğini" garanti etti. Sovyet ordu birliklerinin "gericiliğin uğursuz güçlerini ezme ve ülkedeki düzeni ve sükûneti tekrar sağlama mücadelemizde yardım etmek üzere çağrıldığını" ve "barış ve düzenin tekrar inşa edilmesinden sonra" hükümetin "Sovyet hükümeti ve Varşova Anlaşması'nın diğer tarafları ile Macaristan'dan Sovyet birliklerinin çekilmesi için müzakerelere başlayacağını" duyurdu. Karşıdevrimin başlangıcından beri ilk kez Macaristan, halka açık bir biçimde yol göstermeye hazırlanan bir hükümete sahip olmuştu.

Can kayıplarını umursamayan, Batılı güçler tarafından finanse edilen radyo istasyonları, Macaristan halkını silahlı direnişe devam etmeleri için kışkırttılar, ancak Budapeşte'ye Sovyet birliklerinin girişini takip eden yirmi dört saat içerisinde tüm fiili direniş kırıldı. İşçiler ve köylüler karşıdevrimci safları terk etmeye başladıkça eski sendikacılardan kurulan yeni bir özel polis kuvveti düzeni sağlama işine koyuldu.

Artçı eylemler

Silahlı direnişe devam çağrısının artık daha fazla etkili olmayacağını fark eden Özgür Avrupa Radyosu, işçileri grev için kışkırtmaya başladı. Aynı zamanda yaklaşık 170.000 "mültecinin" arasında ülkeyi terk etmeleri gerektiği yönünde bir korku yaratmayı başardı. Batılı güçler ayrıca Birleşmiş Milletler'den kendi sözleşmesine aykırı olan bazı yasa tasarılarını geçirtmeyi ve Macaristan Halk Cumhuriyeti'nin egemenliğine karşı önyargılı bir biçimde davranmasını sağlamayı başardılar.

13 Kasım'da sendikalar ile anlaşmalı biçimde hükümet, işçi konseylerinin çalışmasını düzenleyen bir kararname çıkarttı. Üretimin geliştirilmesi çalışmalarına katılmaları durumunda sendikaların, işyerlerinin idarelerine katılmalarını güvence altına aldı. Dahası hükümet, mevcut yasalara ters düşmemeleri koşuluyla tasarıların yalnızca yönetim tarafından kabul edileceğini ve verili bir işletmede bütün işçilerin katılımıyla yeni seçimlerin düzenleneceğini duyurdu.

Ertesi gün Budapeşte'de bulunan 25 fabrikadan temsilciler ve birtakım entelektüel gruplarından delegeler buluştular; hiç vakit kaybetmeden yeni hükümete karşı grev çağrısında bulunan sözümona "Büyük Budapeşte Merkezi İşçi Konseyi"ni kurdular. Konsey ayrıca Imre Nagy'ın tekrar başbakan olarak atanmasını istiyordu. Hükümet temsilcileri "Merkezi İşçi Konseyi"nden bir delegasyon ile buluştu ve görüşmelerden sonra asıl işçi temsilcilerini kendi tarafına çekmeyi başardı. Grev iki gün sonra sona erdi. Sonrasında "Merkezi İşçi Konseyi" taleplerine bir "Ulusal İşçi Konseyi"nin tanınmasını da ekledi. Bu talep reddedildiğinde "Merkezi İşçi Konseyi" 22 ve 23 Kasım tarihlerinde 48 saatlik bir grev çağrısında bulundu ancak aldığı destek hızla azalmaktaydı.

Özgür Avrupa Radyosu'nun yardımlarıyla artçı eylemler Aralık ayının sonuna kadar devam etti, ancak hükümet eylemlere, üretim bölümlerinde düzenlenen kitlesel toplantılarda mevcut sorunları tartışmak üzere kendi üyelerini fabrikalara sevk ederek yanıt üretti ve burada hükümet liderleri yeni siyasetlerini açıkladılar ve destek topladılar.

Son bir çare olarak başvurulan karşıdevrimci grevlerin de başarısız olmasından sonra şaşırtıcı bir süratle yükselen üretim, önceki yılların seviyesini geçti. Üretim 1957 yılında 1956'da olduğundan yüzde 17 ve 1955'te yakaladığı seviyeden yüzde 6 daha yüksekti. Halk kitleleri karşıdevrimin yol açtığı zararları telafi etmek için sıkı bir şekilde çalışıyorlardı.

Karşıdevrimden sonra ilk büyük kitlesel gösteri Budapeşte'de dört büyük toplantı düzenlendiği zaman, 29 Mart 1957'de gerçekleşti. Daha sonra, 4 Nisan'da büyük bir kalabalık tüm ülkede hükümeti destekleyen gösteriler düzenledi; ve 1 Mayıs'ta iki yüz elli bin işçi Budapeşte sokaklarını doldurdu. Yıl sonu itibariyle sosyalizm yolunda geriye dönülmeyeceği, açık bir biçimde ortaya çıkmıştı. Karşıdevrimden itibaren düzenlenen ilk genel seçimde, Yurtsever Halk Cephesi'nin (ülkede bulunan tüm yurtsever ve demokratik güçleri temsil eden bir hareket) adayları ezici çoğunluğun desteğini aldığında, bu bir kez daha teyit edildi.

Batı'ya kaçış

Silahlı karşıdevrimci kalkışmanın yenilgisinden sonra, "Milliyetçi Komünizm" bayrağı altında toplanan Imre Nagy, Géza Losonczy ve grubun diğer üyeleri, ihanetlerinin sonuçlarından kurtulmak umuduyla Budapeşte'de bulunan Yugoslavya Büyükelçiliği'ne sığındılar. István Szabó Britanya Büyükelçiliği'nin koruması altına alındı ve József Mindszenty Birleşik Devletler Büyükelçiliği'nde saklandı. Anna Kéthly gibi darbe teşebbüsünde bulunan bazı kişiler, Imre Nagy ve Géza Losonczy'i "Budapeşte Merkezi İşçi Konseyi" ile irtibat kurmak için bırakarak Yugoslavya Büyükelçiliği'nden Batı'ya kaçtılar.

Anna Kéthly, Viyana'da kısa bir süre ikamet ettikten sonra, BBC görevlileri ile işbirliği halinde yayımlanan sözümona "özgür" bir sendika yayınının, *Népzszava*'nın baş editörü oldu. Kendisine mali destek sağlamak için Britanya İşçi Partisi Yürütme Komitesi'nin 1500 sterlin ile katkıda bulunduğu bir fon kuruldu.

Imre Nagy tarafından 31 Ekim 1956 tarihinde Budapeşte'ye askeri komutan olarak atanmış olan Béla Kiraly, karşıdevrimin yenilgisinden sonra Macaristan'ı terk etmiş olan tüm silahlı teröristleri bünyesinde toplayan sözde "Macaristan Özgürlük Savaşçıları"nın temelini oluşturan silahlı bir grupla beraber Batı'ya kaçtı. Király'nin önerisi üzerine örgütün bir kısmı Batı Almanya'da bulunan Birleşik Devletler Ordusu'nun destek kuvvetlerine dahil edildi. Örgütüne finansal destek sağlamak için Király, Macar "mülteciler" için toplanan bağışları zimmetine geçirdi. Buna karşın, belki de bunun sayesinde Pentagon kendisiyle yakın ilişkilerine devam etti ve Király, "Özgür Avrupa Komitesi" tarafından yayınlanan bir gazete için düzenli yazılar kaleme aldı.

Batı'ya kaçan bir başka kişi ise, eski Budapeşte belediye başkanı olup, sonrasında ABD'ye yerleşen ve "Sürgündeki Macaristan Parlamentosu"nun kurulmasında önemli bir rol oynayan József Kővágó idi. Kendisi vaktiyle, görünüşte Budapeşte'yi tekrar kurmak için önemli miktarda para bulmuştu. Paranın bu amaç doğrultusunda kullanılmadığını söylemeye gerek yoktur sanırım.

Nagy ve diğerlerinin yargılanması

28 Ocak 1958'de Macaristan Halk Cumhuriyeti'nin cezai ve adli organları tarafından yürütülen ayrıntılı bir soruşturmanın ardından Imre Nagy ve dokuz kişi hakkında dava açıldı. Bu kişilere 1956 karşıdevriminden sonra ilan edilen yeni yasalara dayanarak değil, devletin iç güvenliğini denetlemek üzere Ulusal Meclis'te 1946 yılında yapılmış olan Kanun VII temelinde suçlamalar yöneltildiğini belirtmek gerekir. Imre Nagy (kendisine aynı zamanda vatana ihanet suçlamasında da bulunuldu) ile birlikte Ferenc Donáth, Miklós Gimes, Zoltán Tildy, Pál Maléter, Sándor Kopácsi, József Szilágyi, Ferenc Jánosi ve Miklós Vásárhelyi aleyhinde de dava açılmıştı. Diğerlerinin yanı sıra Géza Losonczy aleyhinde de bir dava vardı, ancak bu kişi mahkemeye çıkamadan hayatını kaybetti.

Kovuşturma dosyası 6 Şubat 1958'de açıldı. Ferenc Donáth, Miklós Gimes, Zoltán Tildy, Sándor Kopácsi, József Szilágyi, Ferenc Jánosi ve Miklós Vásárhelyi mahkemede nedamet getirdiler ve suçlarını tamamen itiraf ettiler. Imre Nagy, József Szilágyi ve Pál Maléter suçlu olduklarını başta reddettiler ancak mahkemeye sunulan suçlayıcı deliller karşısında suçlamaları kısmen kabul ettiler. Adalet Bakanlığı tarafından yayınlanan bir tebliğ ile hüküm 15 Haziran'da ilan edildi. Tüm sanıklar suçlu bulunmuştu. Imre Nagy, Miklós Gimes, Pál Maléter ve József Szilágyi ölüme mahkûm edildiler ve cezaları infaz edildi. Sándor Kopácsi ömür boyu hapis cezasına, Ferenc Donáth 12 yıl hapis cezasına, Ferenc Jánosi sekiz yıla, Zoltán Tildy altı yıla ve Miklós Vasárhelyi beş yıla çarptırıldı.

Duruşmada karşıdevrim hazırlıklarının hiç ara vermeden 1951 yılından beri sürdürüldüğü açığa çıktı. Aynı yıl ABD'de yürürlüğe konan Karşılıklı Güvenlik Yasası altında 100 milyon dolar casusluk çalışmaları için ayrılmıştı. Macaristan'da sürdürülen karşıdevrimci faaliyetleri finanse etmek için bu fon özgürce kullanılmıştı. 1956'da miktar 125 milyon dolara çıkartıldı. Karşıdevrimi hazırlamanın ve örgütlemenin yanı sıra, yönlendirmekte de önemli bir rol oynayan Özgür Avrupa Radyosu da benzer şekilde ABD fonları ile desteklenmişti.

Emperyalist istihbarat örgütleri ve göçmen grupları çoğunlukla Kızıl Haç'tan gemi yoluyla getirilen koliler altında gizlenen büyük miktarda silah ve cephaneliği, karşıdevrim dönemi boyunca Macaristan'a sokmuştu. Duruşmada tanıklar Avusturya ve Batı Almanya menşeli böylesi sevkıyatlara şahit olduklarına dair kanıtlar sundular. Budapeşte'de yaşayan birisi olan Ferenc Kecskés'in ifadesine göre:

> "4 Kasım 1956 günü öğleden sonrasında silahlı karşıdevrimciler Prater Caddesi'nde bulunan okulun bodrumunda, üzerinde Almanca harfler olan ve Kızıl Haç işaretli tahta kutuları önümüzde açtılar. Bunların kamyonla getirildiğini söylediler. Kızıl Haç kutularının içi ... metal ile kaplanmıştı. Bir bölümü limon, portakal, çikolata ile doluydu ... ve diğer bölümde el bombaları vardı."

Diğer tanıklar yabancı kapitalist ülkelerin plakalarını taşıyan arabalardan yaralı kimseler ile birlikte hastanelere taşınan, Batı Alman yapımı kesintisiz ateş eden "MP 44" tüfeklere, "ABD Karabina" olarak işaretlenmiş Amerikan tüfeklerine ve Britanya yapımı makineli tüfeklere dair şahitlik yaptılar. 4 Kasım 1956 tarihli Hamburg menşeli bir gazeteye, *Welt am Sonntag*'a göre, içerisinde yiyecek olduğu sanılan teneke kutuların doldurduğu dört kamyonluk bir yükü teslim alan bir isyancı, malları teslim eden yabancı kişi tarafından kutuların dikkatle açılması gerektiğini söyleyerek uyarılmıştı. İsyancı "adamın ne kastettiğini sonradan anladıklarını" söylemişti. "Teneke kutuların iki yüz tanesi el bombaları ile doluydu."

Askeri teçhizatın yanı sıra silahlı çeteler Avusturya ve Batı Almanya'da eğitilmiş ve karşıdevrimci mücadelede yer almaları için Macaristan'a gönderilmişti. Hayırseverlik işleriyle ilgilendiği düşünülen Caritas adlı bir Katolik örgüt tarafından idame ettirilen iki eğitim kampı Linz ve Innsbruck'ta bulunmaktaydı. Münih'te bulunan bir kamp ise Macar Savaşçıları Kardeşlik Derneği'ne aitti.

Mahkemedeki sorgusu sırasında Pál Maléter, kendisine karşıdevrimci mücadelenin askeri yönlerine dair tavsiyelerde bulunan ve Budapeşte'deki Britanya Büyükelçiliği'nin Askeri Ataşesi olan Albay James N. Cowley'in

ziyaretine dair detaylı bilgiler verdi. Albay güçlü bir merkezi liderliğin ve askeri bir diktatörlüğün gerekli olduğunu vurgulamıştı. Amerikan Büyükelçiliği de, 30 Ekim 1956'da Kilián Kışlası'nda karşıdevrimcileri ziyaret etmiş ve onlara zafere ulaştıkları takdirde Amerika'dan gelecek kredilere güvenebileceklerini garanti etmiş olan ve mahkemede Quade olarak adlandırılan bir kişi aracılığıyla olaylarda rol almıştı.

Macaristan'da gerçekleşen isyan esnasında yayımlanan *Bayerischer Staatsanzeiger*'de yer alan bir makaleye göre, Batı Almanya'nın önde gelen kapitalistleri bu kalkışmanın Demokratik Alman Cumhuriyeti'nde de "benzer bir huzursuzluğu tetikleyeceği" ve "Sovyet varlığını ortadan kaldırarak Almanya'nın tekrar birleşmesini kolaylaştıracağı" umuduyla Macaristan karşıdevrimine ciddi yatırım yapmışlardı. Macaristan'la bağlantı kurdukları asıl kişi Arşidük Joseph'in bir akrabası olan Prens Löwenstein'di. Prens Löwenstein, yatırımları esasen alüminyum üzerine olan Batı Almanya'nın "metal kralı" Marten ile de akrabaydı. 1945'ten önce alüminyum için gerekli olan boksiti büyük oranda Macaristan'dan almıştı. Thyssen çelik şirketinin Prens Löwenstein'i Bonn parlamentosuna seçtirmek için 200.000 mark harcadığı söyleniyordu. Prens Löwenstein aynı zamanda Dr. Adenauer'in yakın arkadaşı olarak da bilinmektedir. Thyssen'in milyonlarının varisi aristokratik kökenli bir Macar ailenin soyundan gelen Kontes Zichy'di.

Kardinal Mindszenty'nin salıverilmesinden hemen sonra, Prens Löwenstein Batı Almanya ve İsviçre'den gelen bir Kızıl Haç delegasyonunun bir üyesi sıfatıyla Budapeşte'ye gitti. 2 Kasım 1956'da Mindszenty ile buluştu. Davada şahitlik eden ve Mindszenty'nin sekreteri olan Dr. Egon Albert Turcsányi'nin anlatımına göre, ikisi Almanların Sovyet güçlerine ciddi bir ayak bağı olabilecekleri bir savaş olasılığını tartıştılar; böylece Britanyalı ve Amerikalı hava güçleri çok daha düşük bir tehlikeyle olaylara karışabileceklerdi. Konuşmalar bu minvalde devam ediyordu. Daha sonra Mindszenty şunları söyleyerek Löwenstein'i tekrarladı: "Batı'nın atom silahları üzerindeki yasağa karşı çıkmasının sebebi Sovyetler Birliği'nin bu silahlar olmadan fethedilmesinin çok zor olmasıdır."

Bunlar Batılı güçlerin Macaristan karşıdevrimine karıştıklarına dair

birçok örnekten birkaçıdır. Batılı güçlerin olaylara karışmasına dair resmin tamamını sunmak uzun bir eserin konusu olabilir. Ancak alıntılanan örnekler Imre Nagy'ın izlediği yolun faşist ve yarı faşist partilere destek aracılığıyla erken dönemden itibaren burjuva partileri ile yeraltından yapılan pazarlıklardan, kendi gelecek planlarını Sovyetler Birliği ile bir atom savaşına dayandıran ve kilisenin mülklerinin iadesi ile ilgilenen bir temsilcinin rehabilitasyonuna kadar uzandığını göstermektedir.

Ulusal komünizm

Nógrad ilçesi madencilerine yaptığı 2 Şubat 1957 tarihli bir konuşmada János Kádár, karşıdevrimin büründüğü birçok maske hakkında uyarılarda bulunmuştu. 1956 baharında Birleşik Devletler Dışişleri Bakanı şunları söylüyordu: "Bu Doğu Avrupa ülkelerinde toplumsal hayatın liderlerinin kendilerini komünist olarak addettikleri gerçeğine boyun eğmeliyiz ve komünistler olarak bu insanları Moskova'dan ayırmak için mücadelemizi sürdürmeliyiz." Bundan sonra emperyalistler uluslararası komünistler ve ulusal komünistler arasında bir ayrıma gitmeye başladılar. Kendi umutlarını bir Macar "ulusal komünisti" olarak Imre Nagy'a bağladılar ve siyasetlerini bu algıya dayanarak sürdürdüler. "Ancak" diyordu Kádár "bu sözümona ulusal komünizm, emperyalistlerin kitleleri kandırmak için 1930'da uydurduğu ulusal sosyalizmin ikiz kardeşi değil midir? Ulusal komünizm düzmece bir slogandır. Bu sadece işçileri kandırmak için ortaya atılmıştır zira komünizm uluslararasıdır: Tüm dünya işçilerinin ideolojisidir." Macaristan topraklarındaki yabancı birlikler konusunda ise şunları belirtiyordu:

> "Bunlar kardeş bir sosyalist ülkenin ordusunun askerleri, Ekim Sosyalist Devrimi'nin oğulları ve kızları, kardeşlerimiz ve yardımcılarımızdır. Bize göre bunlar yabancı birlikler değildir. Yabancı birliklerin varlığının ne demek olduğuna gelince, bu katakulliye getirilen öğrenciler, 23 Ekim birkaç gün daha sürseydi gerçekten de yabancı, emperyalist ülkelerin birliklerinin buraya gelmiş olduğunu göreceklerdi."

Sonuçlar

Yeniden örgütlenen Macaristan Sosyalist İşçi Partisi'nin geçici Merkez Komitesi'nin 5 Aralık 1956 tarihinde yayımladığı bir kararnamede karşıdevrimin sebebi olarak dört ana neden öne sürülüyordu. Bunlar şu şekilde özetlenebilir:

1. Mátyás Rákosi'nin önderlik ettiği ve hiçbir itiraza müsamaha göstermeyen otokratik ve bürokratik bir liderlik tarafından halka dayatılan sekter ve dogmatik politikalar,

2. İlk başta ilerici bir işleve sahip görünen ancak sonrasında partiye saldıran ve parti dışındaki gericileri cesaretlendiren, başında Imre Nagy'ın olduğu parti içi muhalefet,

3. Amaçları kapitalizmin restorasyonunu sağlamak olan eski Horthy rejiminin ve eski kapitalist toprak sahiplerinin de içerisinde olduğu, Macaristan'da bulunan karşıdevrimcilerin faaliyetleri,

4. Uluslararası emperyalist güçlerin faaliyetleri.

Bu dört nedenle ilgili olarak detaylar metnin geri kalan bölümünde uzun uzadıya tartışılmaktaydı. Bunlar toplumsal değişimin savaş sonrası dönemine denk gelen karşıdevrimin klasik nedenleriydi. Bizim konumuz Macaristan'da karşıdevrim üzerineydi, ancak mevcut sebepler geçtiğimiz yirmi beş yılda sosyalizmin inşası sürecine dört bir yandan saldıran tüm karşıdevrimci faaliyetler ile olağandışı bir biçimde benzerlik göstermektedir: İlk başta parti liderliği tarafından yapılan hatalar ve uygulanan yanlış yöntemler; sonrasında ilk başta geçmişin sekter hatalarını düzeltme amacına sahip gibi görünen, ancak devamında sosyalizmi gözden düşürmek ve Sovyetler Birliği düşmanlığını yaymak suretiyle Marx ve Lenin'in teorilerini değiştirmek peşinde koşan parti içi grupların genişlemesi; bundan sonra sahnede "özgürlük" çığlıkları asıl amaçlarının kapitalizmin restorasyonu olduğu gerçeğini güç bela maskeleyebilen siyasi partilerin belirmesi ve nihayetinde emperyalist güçlerin olaylara karışması.

Karşıdevrimin sebepleri elbette içerisinde halkalarından bir tanesinin eksik olması durumunda özelliğini kaybedecek olan bir zincir oluşturur.

Dolayısıyla, iktidarda olan işçi sınıfının herhangi bir kesiminin öncü partisi içerisindeki revizyonistler ve reformistlerin işine gelecek şekilde, liderlik bir hata yapmadığı ya da hataları parti içi demokrasinin olağan işleyişi tarafından düzeltildiği takdirde, sıradan üyeleri liderlikten ayırmak imkânsız olacaktır. Benzer şekilde, şartlar parti içerisinde çalışan revizyonistler ve reformistler tarafından ilk başta yumuşatılmamışsa, yeni inşa edilmiş bir sosyalist toplumda pasif bir durumda bekleyen karşıdevrimciler için eskinin "özgürlüklerine" dönüş adına destek toplamak mümkün olmayacaktır. Ve belirli bir sosyalist ülkede aktif bir karşıdevrimci muhalefet olmaksızın emperyalist güçlerin gerçek niyetlerini açığa çıkarmadan ve dolayısıyla sadece sosyalist dünyanın geri kalanı ile değil aynı zamanda bağlantısız ülkelerin bir kısmı ve hatta kendi emperyalist rakipleri ile bile açık bir savaş riskine girmeden olaylara müdahale etmek şansı olmayacaktır.

Dolayısıyla, siyasi iktidara talip olan Marksist-Leninist partilerin üyelerinin bu aşamaların ne zaman kendi ülkelerinde ya da bir diğer ülkede ortaya çıkabileceğini öğrenmeleri hayati önemdedir. Bu kimseler partiyi halktan yalıtmak, parti liderliğini üyelerden yalıtmak ve herhangi bir sosyalist ülkeyi Sovyetler Birliği'nden yalıtmak için uygulanan faaliyetlerin farkında olmalıdırlar. Devrimciler ayrıca herhangi bir modern biçimde ortaya çıkan düzmece "ulusal komünizm" sloganına içsel olan dahili tehlikeleri barındıran siyasetleri zaten desteklemediklerinden emin olmalıdırlar. János Kádár'ın Nógrád ilçesi madencilerine söylemiş olduğu gibi: "Komünizm uluslararasıdır; tüm dünya işçilerinin ideolojisidir."

Kaynakça

A History of Hungary, der. Ervin Pamlényi, Corvina Press, Budapeşte, 1973

Historic Spring, Hungary 1919, Press Section, Hungarian Embassy, Londra

Is There Some Change in Hungary? István Darvasi, Pannonia Press, Macaristan 1956

Eye-Witness in Hungary, Charlie Coutts, J. R. Campbell'in önsözü ile, *Daily Worker*, Londra 1957

The Counter Revolutionary Conspiracy of Imre Nagy, Information Bureau of the Council of Ministers of the Hungarian People's Republic Socalist Construction in Hungary, János Kádár, Selected Speeches and Articles

Hungary 1956, Ursula McLean, *Socialist Europe* no. 4

The Hungarian Revolution, Documents, Dispatches, Eye-Witness Accounts, der. Melvin J. Lasky, Martin Seckerand Warburg Ltd., Londra 1957.[5]

5 Bu kitap başka bir yerde bulamayacağınız birçok belgenin metnini içerdiği için önerilmektedir. Ancak metinlere eşlik eden yorumlar, çıkarılan sonuçlar yazara gerçeklerle ihtilaf içinde gibi göründüğü için elinizdeki kitabın yazarı tarafından önerilmemektedir.

Yazılama

İngiliz komünist tarihçi Ernie Trory'nin bu eseri, iki farklı dönemde Macaristan'da gerçekleşen karşıdevrimlere dair bir çalışma: Karşıdevrimlerin ilki Macaristan Sovyet Cumhuriyeti'nin yenildiği ve yok edildiği tarih olan 1919'da ve ikincisi, Macaristan Halk Cumhuriyeti'nde devrimin bu sefer yenilemediği 1956'da yaşandı. İki durumda da olaylar ayrı ayrı dönemlere ait ancak bilindik örüntüleri izlediler. Dolayısıyla Macaristan'daki karşıdevrimlerden dersler çıkarılabilir ve çıkarılan dersler bu olaylardan önce ve bu olaylardan günümüze değin diğer ülkelerde gerçekleşen benzer karşıdevrimci durumlara uygulanabilir.

14 TL
9 786059 988261